

IV

PROCES ÚVĚROVÉ EXPANZE

Tato kapitola a pět kapitol následujících obsahuje analýzu *ekonomických* následků, které plynou z porušení obecných právních principů nedílně obsažených ve smlouvě o iregulárním depositu. Právní a historické důsledky narušení principů jsme rozebrali v kapitolách 1, 2 a 3. Nyní se zaměříme na proces, při němž banky vytvářejí půjčky a vklady z ničeho a na různé implikace tohoto procesu pro společnost. Nejvýznamnější důsledek vytváření úvěrů je následující: do té míry, do jaké jsou půjčky poskytnuty bez odpovídajícího krytí dobrovolnými úsporami, je nevyhnutelně narušena reálná struktura výroby. Výsledkem jsou opakované ekonomické krize a recese. V našem výkladu vysvětlíme teorii hospodářského cyklu založenou na oběžném úvěru. Poté kriticky rozebereme monetaristické a keynesiánské makroekonomické teorie a přidáme stručný přehled opakovaných ekonomických krizí, které svět do dnešní doby postihly. První ze dvou závěrečných kapitol pak obsahuje teoretickou studii o centrálním bankovníctví a svobodném bankovníctví. Druhá zkoumá návrh na požadavek stoprocentních rezerv v bankovníctví.

1

ÚVOD

Teorie peněz, bankovníctví a hospodářských cyklů je v historii ekonomického myšlení poměrně nová. Tato oblast economic-

kého poznání sledovala relevantní události (vývoj bankovníctví s částečnými rezervami a opakující se cyklus konjunktury a recese) a odpovídající právní ustanovení s *velkým zpožděním*. Jak jsme viděli, studium právních principů, jejich nedostatků a rozporů, hledání a opravování chyb v jejich logice atd., to vše se v historii událo mnohem dříve. Tento proces můžeme sledovat v čase zpět až k právní teorii starého Říma. Podle evoluční teorie institucí (právních, jazykových a ekonomických) se instituce objevují během dlouhotrvajícího historického procesu a začleňují do sebe obrovské objemy informací, znalostí a zkušeností. Pokud se přidržíme této teorie, budou závěry naší analýzy současné podoby smlouvy o peněžním bankovním depositu sotva překvapivé. Do značné míry se shodují se závěry, které čtenář mohl získat (z čistě právního hlediska) v předešlých kapitolách.

Svoji analýzu bankovníctví omezíme na studium smlouvy o peněžním depositu, která se v praxi vztahuje na takzvané šekovatelné účty na požádanou, spořicí účty a termínované vklady (pokud poslední dva jmenované umožňují, aby zákazník kdykoliv *de facto* vybral zůstatek). Naše studie tedy vynechává celou řadu aktivit, jimiž se soukromé banky dnes zabývají, ale jež se nijak nevztahují ke smlouvě o peněžním iregulárním depositu. Moderní banky zákazníkům například nabízejí *účetní a pokladní služby*. Nakupují a prodávají měny a navazují tak na tradici *peněžoměnství*, která se datuje do doby, kdy se objevily první měnové jednotky. Kromě toho přijímají do *úschovy cenné papíry* a shromažďují z nich plynoucí dividendy a úroky. Informují zákazníky o navyšování vlastního kapitálu emitentů, valných hromadách atd. Navíc ještě *prodávají a nakupují cenné papíry* přes diskontní brokery či nabízejí na pobočkách služby *bezpečnostních schránek*. Banky se také mnohdy chovají jako *skuteční finanční zprostředkovatelé*: získávají půjčky od zákazníků (tj. pokud jsou si zákazníci vědomi, že bance půjčují – jsou držiteli dluhopisů, certifikátů nebo skutečných termínovaných „deposit“) a potom tyto prostředky půjčují třetím stranám. Tímto způsobem banky dosahují zisku z *úrokového diferenciálu* mezi sazbou, kterou dostávají ze svých

úvěrů, a sazbou vyplácenou zákazníkům, kteří poskytli úvěr bance. Žádná z těchto operací nepředstavuje peněžní bankovní depositum, transakci, kterou budeme zkoumat v následujících oddílech. Jak uvidíme dále, tento typ kontraktu je nepochybně nejvýznamnější činností, kterou dnes banky provádějí – a nejdůležitější z ekonomického a společenského hlediska.

Jak už jsme dříve zdůraznili, ekonomická analýza smlouvy o peněžním bankovním depositu poskytuje další důkaz Hayekova pronikavého vhledu: kdykoliv je porušen univerzální právní princip, ať už systematickým státním donucením, nebo vládními privilegii či výhodami udělenými určitým skupinám nebo jednotlivcům, spontánní proces společenské interakce je nevyhnutelně a vážně narušen. Tato myšlenka byla rozvinuta zároveň s teorií o nemožnosti socialismu a rozšířila se. V určité době byla aplikována jen na systémy takzvaného reálného socialismu, ale nyní už je spojována i se všemi sektory smíšených ekonomik, v nichž přetrvává systematické státní donucení nebo „ohavné“ rozdělování privilegií.

I když se ekonomická analýza intervencionismu zdánlivě vztahuje spíše na opatření vládního donucení, není o nic méně relevantní a poučná v oblastech, ve kterých jsou tradiční právní principy porušovány rozdělováním výhod a privilegií určitým nátlakovým skupinám. V moderních ekonomikách jsou dvě hlavní oblasti, kde se to děje. Prvním je pracovní legislativa, jež zevrubně reguluje pracovní smlouvy a vztahy s pracovní silou. Nejenže jsou tyto zákony základem pro donucovací opatření (která zabraňují stranám sjednat si takové podmínky pracovní smlouvy, jaké uznají za vhodné), ale navíc ještě přiděluje významná privilegia nátlakovým skupinám (jako jsou odbory) a mnoha způsoby jim tak umožňují jednat na hraně tradičních právních principů. Druhá oblast, v níž dominují privilegia a institucionální donucení, je oblast peněz, bankovníctví a financí, která je hlavním tématem této knihy. Obě oblasti jsou velmi důležité a obě je nutno teoreticky prozkoumat s cílem návrhu a provedení nutných reforem. Teoretická analýza institucionálního donucení a přidělování privilegií v pracovní oblasti je ale zjevně méně komplexní. Povědomí o ní

se proto rozšířilo rychleji a proniklo hlouběji do všech vrstev společnosti. Související teorie byly významně rozvinuty a dokonce byla dosažena široká společenská shoda ohledně potřeby reforem a směru, kterým by se měly vydat. Naopak *sféra peněz, bankovního úvěru a finančních trhů zůstává velkou výzvou pro teoretiky a záhadou pro většinu občanů*. Společenské vztahy, ve kterých jsou přímo či nepřímo zapojeny peníze, jsou zdaleka nejabstraktnější a nejobtížněji pochopitelné. V důsledku toho jsou příslušné znalosti nejrozsáhlejší, nejkompexnější a nejprchavější. Proto je systematické donucení praktikované vládami a centrálními bankami v této oblasti zdaleka nejškodlivější a nejzhousebnější.¹ Navíc nedostatečná propracovanost měnové a bankovní teorie negativně ovlivňuje vývoj světové ekonomiky. Důkazem je fakt, že moderní ekonomiky navzdory teoretickým pokrokům a snahám vlády stále čekají na vysvobození z cyklu konjunktur a recesí. Finanční, bankovní a měnová sféra byla před pouhými několika lety znovu sužována stejnými nezodpovědnými chybami, navzdory obětem učiněným v zájmu stabilizace západních ekonomik po krizi v 70. letech 20. století. Počátek 90. let tak předznamenal nevyhnutelný příchod nové velmi silné celosvětové ekonomické recese, z níž se západní svět dokázal zotavit až v nedávné době.²

---

¹ Chod peněžního a úvěrového systému byl spolu s jazykem a morálkou jedním ze spontánních řádů nejvíce vzdorujících adekvátnímu teoretickému vysvětlení a zůstává předmětem vážných rozporů mezi odborníky... [S]elektivní procesy jsou zde narušovány více než kde jinde: výběr evolucí je znemožněn vládními monopoly, které znemožňují konkurenční experimentování... Historie vládního řízení peněz je plná neustálého podvodu a klamu. V tomto ohledu se vlády ukázaly být mnohem amorálnějšími, než by kdy mohla být jakákoliv soukromá agentura poskytující různé druhy peněz v konkurenci. (Hayek, *The Fatal Conceit*, s. 102–104; česky *Osudná domýšlivost*, s. 111–114, pozn. překl.)

² Je také zajímavé si povšimnout, že měnové a finanční excesy, jež nastartovaly tuto krizi, měly kořeny hlavně v opatřeních prováděných v 80. letech 20. století údajně neoliberálními vládami Spojených států a Spojeného království. Například Margaret Thatcher nedávno uznala, že klíčový ekonomický problém v době její vlády vznikl „na straně

A znovu v nedávné minulosti (v létě roku 1997) zdevastovala akutní finanční krize hlavní asijské trhy a hrozila rozšířením do zbytku světa. O několik let později (od roku 2001) vstoupily tři hlavní ekonomické oblasti světa (USA, Evropa a Japonsko) současně do recese.

Účelem ekonomické analýzy práva a zákonných regulací je prozkoumat roli, kterou ony regulace hrají ve spontánním procesu společenské interakce. Naše analýza odhalí důsledky uplatnění tradičních právních principů (včetně požadavku na stoprocentní rezervy) na smlouvu o iregulárním peněžním depositu. Zároveň vynese na světlo škodlivé a nepředvídané důsledky plynoucí z faktu, že bankéřům bylo dovoleno v rozporu s těmito principy používat vklady na požádanou k vlastnímu prospěchu. Až dosud byly tyto důsledky povětšinou nepovšimnuty.

Nyní uvidíme, jak používání peněz z vkladů umožňuje bankéřům *vytvářet* vklady (to jest peníze) a následně úvěry (kupní sílu přenesenou na dlužníky, ať už to jsou podnikatelé či spotřebitelé) z *ničeho*. Ony vklady a úvěry však nejsou výsledkem skutečného růstu dobrovolných úspor společenských subjektů. V této kapitole se zaměříme na důkaz tohoto tvrzení a některých jeho implikací. V následujících kapitolách provedeme studii ekonomických důsledků úvěrové expanze (analýzu ekonomických krizí a recesí)

Abychom pokračovali ve schématu započatém v prvních kapitolách, nejdříve tyto efekty prozkoumáme z ekonomického

---

poptávky'; s tím, jak peníze a úvěry expandovaly příliš rychle a způsobily prudký růst cen aktiv". Viz Margaret Thatcher, *The Downing Street Years* (New York: Harper Collins, 1993), s. 668. V oblasti peněz a úvěru ovšem Spojené království pouze následovalo proces nezodpovědnosti, který byl započat ve Spojených státech za druhé Reaganovy vlády. Pokud je to možné, tyto události ještě jasněji ukazují na nutnost rozvinutí teorie, která zabrání dalším politickým autoritám (i těm s protřnými názory) opakovat stejné chyby jako Reagan a Thatcher a umožní jim jasně určit typ měnového a bankovního systému vhodného pro svobodnou společnost, tedy něco, o čem si mnoho lidí zastávajících postoj *laissez-faire* stále není jisto.

a účetního pohledu v případě smlouvy o půjčce (mutuum). Ve srovnání s ní pak budeme schopni lépe porozumět ekonomickým efektům zásadně odlišeného kontraktu o peněžním bankovním vkladu.

2

ROLE BANKY JAKO SKUTEČNÉHO ZPROSTŘEDKOVATELE VE SMLouvĚ O ÚVĚRU

Začněme předpokladem, že bankéř obdrží od zákazníka půjčku ve výši 1 000 000 peněžních jednotek (p. j.). Máme tedy skutečný právní kontrakt o úvěru vyžadující, aby se zákazník vzdal dostupnosti 1 000 000 p. j. ve formě současných statků (peněz), které mohl utratit nebo si je ponechat, a že tak má učinit na určité časové období (termín je nezbytným prvkem jakékoliv smlouvy o úvěru). Bankéř souhlasí, že výměnou za tyto současné statky po roce vrátí větší množství, než původně obdržel. Pokud dohodnutá úroková míra činí deset procent, bude muset vrátit 1 100 000 peněžních jednotek. Když půjčku obdrží, provede následující účetní záznam:

(1)		Banka A	
	Má dáti		Dal
	1 000 000 p. j. (Připsáno na účet hotovosti v aktivech banky)	Hotovost	Přijatý úvěr 1 000 000 p. j. (Nárůst závazků)

Ekonomicky řečeno, tato smlouva obsahuje jednoduchou směnu současných statků (jejichž dostupnost přechází z věřitele na banku) za budoucí statky (které se banka A zavazuje věřiteli vydat po jednom roce). *Z měnového hlediska se tedy nic nezměnilo.* Určitý počet peněžních jednotek jednoduše přestává být k dispozici věřiteli a je dán k dispozici bance (na předem určenou dobu). Dochází k pouhému transferu 1 000 000 p. j.

bez jakékoliv změny v celkovém počtu existujících peněžních jednotek.

Na zápis (1) bychom mohli pohlížet jako na deníkový zápis provedený v den, kdy je smlouva podepsána a věřitel předá bance 1 000 000 p. j. Mohli bychom jej také vidět jako rozvalu banky A sestavenou po této transakci, která na levé straně (straně aktiv) zaznamenává 1 000 000 p. j. v hotovosti a na pravé straně (straně závazků) dluh 1 000 000 p. j. plynoucí ze smlouvy s věřitelem.

Předpokládejme také, že banka A operaci provede, protože její manažeři plánují obratem půjčit 1 000 000 p. j. firmě Z, která peníze nutně potřebuje na financování svého chodu a je ochotna bance za půjčku zaplatit roční úrok 15 procent.³

Když banka A půjčí peníze firmě Z, zapíše do svého účetního deníku odečtení 1 000 000 p. j. z hotovosti a dluh firmy Z bance, který nahradí původní aktivum. Zápis vypadá takto:

(2)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000 p. j.	Poskytnutý úvěř	Hotovost	1 000 000 p. j.
(Pohledávky)		(Účtováno na vrub hotovosti)	

V tomto případě se banka A chová jako *skutečný finanční zprostředkovatel*. Její manažeři rozpoznávají a využívají obchodní příležitost.⁴ Vidí šanci na zisk, protože v jednom místě trhu

³ Mohli jsme také předpokládat, že banka A použije peníze na poskytnutí spotřebitelských úvěrů nebo krátkodobých obchodních úvěrů, což se děje, když jsou směnky eskontovány tři, šest, devět nebo dvanáct měsíců před splatností. Rozbor těchto použití ovšem pro naši analýzu nemá význam.

⁴ O podstatě podnikání, kterou je objevování a využívání ziskových příležitostí a o výsledném podnikatelském zisku viz kapitolu 2 v Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, s. 41–86.

je věřitel ochotný půjčit jim peníze za desetiprocentní úrok a na jiném firma Z ochotná vypůjčit si za úrok 15 procent, což jim dává ziskový rozdíl ve výši pěti procentních bodů. Banka proto vystupuje jako zprostředkovatel mezi původním věřitelem a firmou Z. Její společenská funkce představuje právě ono rozpoznání existující disparity či nedostatku koordinace (původní věřitel chtěl půjčit svoje peníze, ale nemohl najít vhodného dlužníka ochotného je přijmout, zatímco firma Z nutně potřebovala úvěr 1 000 000 p. j. a její manažeři nevěděli, kde najít vhodného věřitele). Banka přijetím úvěru od prvního a poskytnutím úvěru druhému uspokojuje subjektivní potřeby obou a dosahuje tak *podnikatelského zisku* ve formě úrokového diferenciálu pěti procentních bodů.

Na konci roku firma Z vrátí 1 000 000 p. j. bance A spolu s dohodnutým patnáctiprocentním úrokem. Záznamy vypadají následovně:

(3)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Splátka poskytnutého úvěru	1 000 000
150 000	Hotovost	Úrok přijatý od firmy Z (výnos za rok)	150 000

Brzy poté musí banka A dostát smlouvě s původním věřitelem a vrátit mu 1 000 000 p. j., které se její manažeři zavázali zaplatit po jednom roce spolu s desetiprocentním úrokem. Účetní záznamy jsou tyto:

(4)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Splátka přijatého úvěru	Hotovost	1 000 000
100 000	Úrok (výdaje za rok)	Hotovost	100 000

Jinak řečeno, banka splatí půjčku, zaznamenaná výdaj hotovosti ve výši 1 000 000 p. j. obdržené od firmy Z a přidá k této částce ještě 100 000 p. j. (také na vrub hotovosti) dohodnutých jako úrok pro původního věřitele. Ve výsledovce banky je tento úrok zaznamenan jako náklad ve formě úrokových plateb učiněných během roku.

Po těchto záznamech by výsledovka banky na konci roku vypadala následovně:

(5)		Banka A Výsledovka (za rok)	
Náklady		Výnosy	
Zaplacené úroky	100 000	Přijaté úroky	150 000
Zisk	50 000		
Celkem	150 000	Celkem	150 000

Výsledovka odráží podnikatelský zisk 50 000 p. j. za rok, tedy zisk získaný z rozdílu mezi ročními výnosy (150 000 p. j. v přijatých úrocích) a ročními náklady (100 000 p. j. v zaplacených úrocích).

Rozvaha banky A by na konci roku vypadala takto:

(6)		Banka A	
		Rozvaha (ke konci roku)	
		Aktiva	Pasiva
Hotovost	50 000	Vlastní kapitál (roční zisk)	50 000
Aktiva celkem	50 000	Pasiva celkem	50 000

Pokud se podíváme na rozvahu sestavenou na samém konci roku, vidíme, že aktiva banky zahrnují 50 000 p. j. na hotovostním účtu. Hotovost odpovídá ročnímu zisku banky, který byl umístěn na příslušný účet vlastního kapitálu (kapitál a zadržené zisky) na straně pasiv.

Následující body rekapituluji náš účetní popis bankovních aktivit založených na přijetí a poskytnutí úvěru (mutuum): *za první*, původní věřitel se na jeden rok vzdal práva užívat 1 000 000 p. j., současných statků; *za druhé*, právo užívat ony peníze přešlo na banku A na přesně stejnou dobu; *za třetí*, banka A objevila ziskovou příležitost, protože její manažeři věděli o dlužníkovi, firmě Z, která byla ochotna zaplatit úrokovou míru vyšší, než jakou se zavázala platit banka; *za čtvrté*, banka poskytla úvěr firmě Z a sama se tak na rok vzdala kontroly nad 1 000 000 p. j.; *za páté*, firma Z získala přístup k 1 000 000 p. j. aby rozšířila svoje aktivity; *za šesté*, během tohoto roku se tudíž nezměnilo množství peněz, protože byly jednoduše přesunuty od původního věřitele přes zprostředkovatele, banku A, k firmě Z; *za sedmé*, firma Z během svojí činnosti dosáhla zisku, který jí umožnil zaplatit úrok 150 000 p. j. (nepředstavují tvorbu peněz, firma Z je jednoduše obdržela jako tržby); *za osmé*, na konci roku firma Z vrátila 1 000 000 p. j. bance A a banka splatila stejnou částku spolu s úrokem 100 000 p. j. původnímu věřiteli; *za deváté*, banka A v důsledku toho dosáhla zisku 50 000 p. j. (rozdíl mezi úrokem zaplaceným původnímu

věřiteli a úrokem obdrženým od firmy Z), podnikatelského zisku pramenícího z legitimní obchodní činnosti coby zprostředkovatele.

Je logické, že banka A bývala mohla udělat výběrem firmy Z chybu. Mohla špatně vyhodnotit přítomné riziko nebo schopnost firmy Z vrátit půjčku a zaplatit úrok. Proto úspěch banky v tomto případě nezávisí jen na zdárném dokončení transakce s firmou Z, ale i na jejím vlastním závazku (vrátit původnímu věřiteli 1 000 000 p. j. a desetiprocentní úrok) účinném *poté*, co firma Z splatí půjčku s úroky bance. Banka takto může udržet svoji platební schopnost a vyhnout se nešťastným incidentům. Nicméně, stejně jako jakýkoliv jiný podnik, i banky mohou čelit podnikatelské chybě. Firma Z by kupříkladu mohla být neschopná včas splatit bance dlužnou částku, nebo by dokonce mohla zastavit platby či zbankrotovat. To by mohlo banku A rovněž dostat do platební neschopnosti, protože by nebyla schopna vrátit půjčku, kterou obdržela od původního věřitele. Toto riziko ovšem není odlišné od rizika nedílně přítomného v jakékoliv jiné obchodní činnosti a může být snadno omezeno rozvážným a opatrným prováděním bankovních aktivit. Kromě toho po dobu operace (během roku) banka zůstává plně solventní a nečelí žádným problémům s likviditou: nemá totiž povinnost činit jakékoliv hotovostní platby, *dokud je účinná její úvěrová smlouva s původním věřitelem*.⁵

⁵ Murray N. Rothbard ohledně role bank jako zprostředkovatelů mezi původními věřiteli a konečnými dlužníky uvádí:

[b]anka je expert na to, kde a komu by měla být poskytnuta půjčka a proto sklízí odměnu za tuto službu. Povšimněte si, že banka se stále ještě nedopustila žádného inflačního chování. Bez ohledu na to, jak vyrostete, stále jen získává úspory z existující peněžní zásoby a půjčuje tyto peníze někomu jinému. Pokud banka poskytne špatné půjčky a zbankrotuje, pak její podílníci a věřitelé utrpí ztrátu jako v případě *jakékoli* insolvence. Tento typ bankrotu se sotva liší od jakéhokoli jiného: nerozvážné řízení nebo špatné podnikání poškodí vlastníky a věřitele. Správci majetku, investiční banky a půjčovatelé peněz jsou jen některými z institucí aktivních v úvěrovém bankovníctví. (Murray N. Rothbard, *The Mystery of Banking* [New York: Richardson and Snyder, 1983], s. 84–85)

3

ROLE BANKY VE SMLOUVĚ
O BANKOVNÍM DEPOSITU

Ekonomické události a účetní postupy zahrnuté ve smlouvě o peněžním bankovním depositu jsou podstatně odlišné od těch, které jsme zkoumali v předchozí kapitole o půjčce (mutuum). (Smlouvu o půjčce jsme probrali jako první, abychom porovnáním mohli lépe ilustrovat zásadní rozdíly mezi těmito dvěma typy smluv).

V případě *pravé* (zapečetěné) úschovy určitého počtu dokonale a individuálně označených peněžních jednotek nemusí osoba přijímající vklad nic zaúčtovat jako aktiva či pasiva, protože nedochází k přechodu vlastnictví. Jak jsme ale odhalili rozбором právní podstaty *iregulárního* (otevřeného) deposita, tento druhý typ smlouvy představuje uschování zastupitelných statků, u kterých je nemožné odlišit od sebe jednotlivé uschované jednotky, a proto k určitému přechodu „vlastnictví“ dochází. Ovšem výhradně v tom smyslu, že depositář nemá povinnost vrátit ty samé jednotky, které přijal (což by bylo nemožné vzhledem k obtížnosti specifické identifikace přijatých jednotek zastupitelného statku), ale jiné ve stejném množství a stejné kvalitě (*tantundem*). Nicméně i když může uvažovat o určitém transferu vlastnictví, *disponibilita* na příjemce úschovy nepřechází, protože smlouvou o úschově je zavázán stále opatrovat *tantundem* uschované věci. Musí proto vždy udržovat k dispozici uschovateli jednotky ve stejném množství a kvalitě jako ty, které původně obdržel (i když to nemusí být ty samé jednotky). Proto jediné ospravedlnění, které má depositář pro to, aby smlouvu o úschově zanesl do svých účetních knih, spočívá právě v přechodu vlastnictví, jenž vyplývá ze smlouvy o iregulárním depositu. Je ovšem důležité podtrhnout, že k přechodu vlastnictví dochází jen ve velmi úzkém smyslu (nerovná se v žádném případě přechodu užívacího práva), a údaj by tedy měl být zaznamenán nejvýše jako „podrozvahový zápis“, čistě pro informační účely. Představme si, že jsme se vrátili v čase zpět k počátkům

bankovníctví s částečnými rezervami a že vkladatel, pan X, se rozhodne uschovat 1 000 000 p. j. v bance A (nebo, chcete-li, kdokoliv se dnes rozhodne otevřít si v bance šekovatelný účet a vložit na něj 1 000 000 p. j.). Tento druhý případ představuje skutečnou smlouvu o úschově (i když je vzhledem k zastupitelné povaze peněz iregulární). Jinak řečeno, hlavní kauzou neboli účelem smlouvy o úschově je přání vkladatele X, aby pro něj banka A opatrovala 1 000 000 p. j. Pan X věří, že i když si otevřel šekovatelný účet, zachovává si *okamžitou dostupnost* 1 000 000 p. j. a může je vybrat kdykoliv a pro jakýkoliv účel se mu zachce, protože učinil vklad „na požádanou“. Z *ekonomického hlediska je 1 000 000 p. j. panu X kdykoli plně k dispozici, a proto tvoří část jeho hotovostních zůstatků*: tj. i když peněžní jednotky byly uschovány v bance A, ze subjektivního pohledu zůstávají dostupné panu X, jako by je měl v kapse. Níže uvádíme účetní zápis odpovídající tomuto iregulárnímu depositu:

(7)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Vklad na požádanou pana X	1 000 000

(Toto by měl být pouze podrozvahový zápis.)

Vidíme, že i když banka A učinila tento účetní záznam oprávněně, jelikož se stává vlastníkem peněžních jednotek a skladuje je ve svém sejfu, aniž by je odlišovala od jiných, tyto zápisy by měly ovlivnit pouze informativní či podrozvahové účty. To plyne z faktu, že vlastnictví peněžních jednotek sice přešlo na banku, *avšak nepřešlo na ni zcela*, ale je omezeno v tom smyslu, že vkladatel X má nad těmito peněžními jednotkami stále plnou kontrolu.

Kromě tohoto posledního případu se dosud z ekonomického či účetního pohledu nestalo nic neobvyklého. Nějaký pan X uschoval peníze v bance A. *Až dosud* tato smlouva nezapříčinila žádnou změnu existujícího množství peněz, které je

stále 1 000 000 p. j. a zůstává dostupné panu X, který si je pro svoje pohodlí uložil v bance A. Možná, že je úschova peněz pro pana X výhodná, protože je chce lépe ochránit a vyhnout se nebezpečím, která číhají u něj doma (krádeže a ztráty), a chce od banky dostávat pokladní a platební služby. Pan X se tak vyhne nutnosti mít peníze v kapse a může provádět platby jednoduchým zápisem částky na šek a přikázat bance, aby mu každý měsíc poslala přehled provedených operací. Všechny tyto služby jsou velmi cenné a jsou důvodem, proč se pan X rozhodl uložit peníze v bance A. Banka má navíc plné právo požadovat od vkladatele za poskytnuté služby poplatky. Předpokládejme že dohodnutá cena za služby je ročně tři procenta z uložené částky (banka by také mohla mít jednotnou sazbu bez vztahu k uložené částce, ale pro účely ilustrace budeme předpokládat, že cena závisí na celé uložené sumě). Těmito třemi procenty banka pokryje svoje provozní náklady a dosáhne malé ziskové marže. Pokud předpokládáme, že provozní náklady činí dvě procenta uloženého obnosu, banka zaznamená zisk jednoho procenta ročně neboli 10 000 p. j. Pokud pan X platí roční poplatek 30 000 p. j. hotově, poskytnutí výše zmíněných služeb se projeví v následujících účetních záznamech:

(8)		Banka A	
Má dáti		Dal	
30 000	Hotovost	Příjem od klienta X jako platba za služby	30 000
20 000	Provozní výdaje banky na poskyto- vání jejích služeb	Hotovost	20 000

Na konci roku by výsledovka a rozvaha banky A vypadaly takto:

(9) Banka A Výsledovka (za rok)			
Náklady		Výnosy	
Provozní náklady	20 000	Příjem z poskytnutých služeb	30 000
Zisk	10 000		
Celkem	30 000	Celkem	30 000

Rozvaha (ke konci roku)			
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 010 000	Vlastní kapitál (roční zisk)	10 000
		Vklad na požádanou	1 000 000
Aktiva celkem	1 010 000	Pasiva celkem	1 010 000

Jak vidíme, až dosud nebylo na ekonomických událostech či účetních jevech plynoucích ze smlouvy o peněžním iregulárním depositu nic neobvyklého nebo překvapivého. Banka dosáhla malého legitimního zisku daného její rolí poskytovatele služeb, kterých si její zákazník cení na 30 000 p. j. Navíc nedošlo k žádné změně množství peněz a po všech transakcích se stav hotovosti banky zvýšil jen o 10 000 p. j. Tato částka odpovídá čistému podnikatelskému zisku plynoucímu z rozdílu mezi cenou zaplacenou klientem za služby (30 000 p. j.) a provozními náklady na jejich poskytnutí (20 000 p. j.).

Nakonec poznamenejme: vkladatel věří, že peníze, které si uložil u banky A, mu zůstávají neustále k dispozici. To je

stejně nebo lepší než mít peníze v kapse nebo doma. Nemusí tedy požadovat jakoukoliv dodatečnou kompenzaci, jako je tomu v případě radikálně odlišné smlouvy o půjčce.⁶ Smlouva o půjčce vyžadovala, aby se věřitel vzdal dostupnosti 1 000 000 p. j. současných statků (jinými slovy *zapůjčil*) a předal právo je užívat dlužníkovi výměnou za odpovídající úrok a splacení jistiny za rok.

4

ÚČINKY TOHO, ŽE BANKÉŘ POUŽÍJE PENÍZE Z VKLADU NA POŽÁDANOU: PŘÍPAD JEDNOTLIVÉ BANKY

Jak jsme ovšem viděli v kapitole 2, bankéři byli brzy v pokušení porušit tradiční pravidlo vyžadující, aby neustále udržovali *tantundem* peněžního iregulárního deposita k dispozici vkladatelům a nakonec používali přinejmenším určitou část vkladů na požádanou pro svůj vlastní prospěch. V kapitole 3 jsme probrali poznámky Saravii de la Calle ohledně tohoto lidského pokušení. Nyní musíme zdůraznit, jak zdrcující a téměř neodolatelné ono pokušení je, vzhledem k *obrovským ziskům, které slibuje*. Když bankéři poprvé začali používat peníze vkladatelů, činili tak s hanbou ve tváři a potajmu, což jsme ukázali v kapitole 2 rozbořením různých případů z historie. V oné době si bankéři stále byli velmi dobře vědomi neoprávněné podstaty svých činů. Až později, po mnoha staletích a zvratech, uspěli ve svojí snaze otevřené a legálně porušovat tradiční

---

⁶ Mises v *The Theory of Money and Credit* nabízí toto vysvětlení:

A proto nárok obdržení výměnou za sumu peněz je pro něj stejně cenný, ať už jej uplatní (konvertuje) dříve či později, nebo dokonce vůbec; z tohoto důvodu je možné, aby, aniž by poškodil svoje ekonomické zájmy, přijímal takovéto nároky výměnou za vzdání se peněz a *nepožadoval přitom kompenzaci jakéhokoliv rozdílu v hodnotě vznikajícího časovým rozdílem mezi platbou a navrácením peněz; takový rozdíl samozřejmě ve skutečnosti ani neexistuje.* (s. 301; kurzíva přidána)

právní princip. Měli to štěstí, že obdrželi vládní privilegium nutné k tomu, aby mohli používat peníze vkladatelů (většinou tak, že poskytli půjčky, zprvu často samotné vládě).⁷ Nyní se zamysleme nad způsobem, jakým bankéři zaznamenávají přivlastnění vkladů na viděnou do svých účetních knih. Naše zkoumání začneme případem jednotlivé banky a později je rozšíříme na bankovní systém jako celek.

KONTINENTÁLNÍ ÚČETNÍ SYSTÉM

K zachycení fenoménu, který studujeme, byly tradičně používány dva účetní systémy – kontinentální a anglosaský.

---

⁷ Stephen Horwitz tvrdí, že bankéři začali zpronevěřovat peníze vkladatelů v „aktu pravého podnikatelství, když představitost bankéřů rozpoznala zisky, které slibovalo finanční zprostředkování“. Z důvodů uvedených v hlavním textu považujeme toho tvrzení za nebezpečný omyl. Navíc, jak uvidíme, při přivlastnění vkladů nedochází k žádnému finančnímu zprostředkování: pouze k nemístné tvorbě nových vkladů z ničeho. Co se týče údajně „chvályhodného“ činu „podnikatelské aktivity“, nevidíme, jak by mohl být odlišen od „kreativního podnikání“ jakéhokoliv jiného trestného činu, při kterém představitost vede zločince k „podnikatelskému objevu“, že má prospěch z podvádění ostatních nebo násilného odebrání jejich majetku. Viz Stephen Horwitz, *Monetary Evolution, Free Banking, and Economic Order* (Oxford a San Francisco: Westview Press, 1992), s. 117. Viz také Gerald P. O'Driscoll, „An Evolutionary Approach to Banking and Money“, kapitola 6 v *Hayek, Coordination and Evolution: His Legacy in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Jack Birner a Rudy van Zijp, eds. (Londýn: Routledge, 1994), s. 126–137. Murray N. Rothbard byl možná nejsilnějším a nejjasnějším kritikem Horwitzovy myšlenky. Rothbard uvádí:

[v]šichni lidé jsou vystaveni pokušení spáchat krádež či podvod... Skladník je těsně před krádeží vystaven subtilnější podobě tohoto pokušení: ukrást či „vypůjčit si“ cennosti „dočasné“, profitovat na spekulaci a vrátit cennosti předtím, než jsou požadovány, takže nikdo nic nepozná. Tato forma krádeže je známa jako *defraudace*, kterou slovník definuje jako „podvodné přivlastnění pro vlastní užití peněz či majetku svěřených do péče“.
(Rothbard, *The Mystery of Banking*, s. 90).

Více důvodů, proč by výše uvedená činnost měla být klasifikována jako trestný čin zpronevěry je uvedeno v kapitole 1.

Kontinentální systém je postaven na falešné představě, že pro vkladatele představuje smlouva o iregulárním depositu pravé depositum, kdežto pro bankéře půjčku (kontrakt mutuuum). V tomto případě pan X učiní v bance A vklad 1 000 000 p. j. „na požádanou“ a banka A peníze přijímá nikoli jako depositum, ale jako půjčku, kterou může volně používat s tím, že si vkladatel takového použití nebude vědom, ani jím nebude ovlivněn. Nadto banka očekává, že bude schopna uspokojit požadavky vkladatelů na výběr peněz a udržuje po ruce pouze část vkladů jako *bezpečnostní rezervu*. Tato očekávání jsou zvláště silná, neboť za obvyklých okolností je totiž velmi nepravděpodobné, že se zákazníci pokusí vybrat obnos převyšující bezpečnostní rezervu. Zkušenost naznačuje, že to platí; a důvěra, kterou banka získala léty řádného ochraňování vkladů klientů, přispívá k nepravděpodobnosti takových obtíží stejně jako fakt, že mnoho požadavků na výběr peněz je vyváženo novými vklady. Považuje-li například bankéř desetiprocentní rezervu (též nazývanou „rezervní poměr“) za dostatečnou, aby uspokojil všechny požadavky na výběr, potom bude moci zbylých 90 procent vkladů na požádanou neboli 900 000 p. j. použít ke svému vlastnímu prospěchu. Při použití evropského účetního systému by tato ekonomická událost byla zachycena následujícím způsobem:⁸

Když pan X provede vklad na požádanou, je proveden účetní zápis identický s číslem (7), tentokrát však není považován jen za podrozvahový.

(10)	Banka A	
	Má dáti	Dal
1 000 000	Hotovost	Vklad na požádanou (pana X) 1 000 000

⁸ Popis odlišných účetních systémů (anglického a kontinentálního) a toho, jak nakonec přinášejí stejné ekonomické výsledky, je k nalezení v F. A. Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle* (Clifton, N. J.: Augustus M. Kelley, [1933] 1975), s. 154 a násl.

Jakmile banka podlehne pokušení přivlastnit si většinu *tantundem*, kterou by správně měla udržovat připravenou po ruce a dostupnou vkladateli, provede tento záznam:

(11)		Banka A	
	Má dáti		Dal
900 000	Půjčka pro Z	Hotovost	900 000

V okamžiku, kdy si bankéř přivlastní peníze a půjčí je subjektu Z, dochází k velmi významné ekonomické události: 900 000 p. j. je vytvořeno *ex nihilo*, neboli z ničeho. Hlavním motivem pana X pro uložení milionu p. j. v bance byla totiž úschova a opatrování peněz. Pan X má dobrý důvod subjektivně věřit, že mu jeho milion zůstává plně k dispozici, jako by jej měl ve svojí kapse, v určitém smyslu dokonce lépe. Pan X má v zásadě pořád 1 000 000 p. j. v hotovosti, jako by peníze byly fyzicky „v jeho držení“, protože mu podle jeho smlouvy zůstávají plně dostupné. Z ekonomického pohledu není pochyb o tom, že 1 000 000 p. j., které pan X uložil v bance A, je i nadále součástí jeho peněžních zůstatků. Když si ale banka přivlastní z uložených peněz 900 000 p. j. a půjčí je Z, vytvoří dodatečnou kupní sílu z ničeho a přesune ji na dlužníka Z. Je zjevné, že Z od tohoto okamžiku subjektivně i objektivně požívá kontrolu nad 900 000 p. j. a že jsou na něj tyto peněžní jednotky převedeny.⁹ Proto *vzrostlo množství peněz v oběhu, a to vzhledem k současným a oprávněným domněnkám dvou různých ekonomických sub-*

⁹ Peníze jsou jediným perfektně likvidním aktivem. Fakt, že banka nedodrží stoprocentní rezervní poměr z vkladů na požádanou, má za následek vážnou ekonomickou situaci, ve které dva lidé (původní vkladatel a dlužník) zároveň věří, že mohou volně použít tu samou dokonale likvidní sumu 900 000 p. j. Je logicky nemožné, aby dva lidé zároveň vlastnili (nebo k němu měli plné užívací právo) stejný dokonale likvidní statek (peníze). To je základní ekonomický argument podporující právní nemožnost praktikování kontraktu o peněžním iregulárním depositu s částečnými rezervami. Vysvětluje také, že když tuto „právní úchytku“ (slovy Clementa de Diego) nařídí stát (výsadou

jektů: jeden si myslí, že má k dispozici 1 000 000 p. j. a druhý že má 900 000 p. j. Jinými slovy to, že banka si přivlastnila 900 000 p. j. z vkladu na požádanou, vede k nárůstu celkových peněžních zůstatků na trhu o 900 000 p. j. Naproti tomu v případě výše popsané smlouvy o půjčce (*mutuum*) k žádnému takovému jevu nedochází.

Měli bychom také uvážit umístění existujících peněz na trhu od okamžiku, kdy si bankéř přivlastní vklad. Množství peněžních jednotek zjevně vzrostlo na 1 900 000, třebaže tyto jednotky existují v různých podobách. Říkáme, že existuje 1 900 000 p. j., protože různé ekonomické subjekty subjektivně věří, že je mohou použít ve směně na trhu, a peníze sestávají ze všech obecně přijímaných prostředků směny. Podoba peněz se nicméně liší, dlužník Z je drží v jiné formě než vkladatel pan X. Z má 900 000 *fyzických* peněžních jednotek (které bychom mohli nazvat *komoditními penězi* nebo v dnešní době penězi *papírovými, fiat money*), zatímco vkladatel X má šekovatelný účet obsahující vklad 1 000 000 p. j. Předpokládáme-li, že banka si ponechala v trezoru 100 000 p. j. jako bezpečnostní rezervu, potom se rozdíl mezi 1 900 000 p. j. a milionem p. j. existujícím ve fyzické podobě rovná množství peněz, které banka stvořila z ničeho. (Celková peněžní nabídka 1 900 000 p. j. minus 900 000 fyzických p. j. v držení dlužníka Z a 100 000 fyzických p. j. v trezoru banky rovná se 900 000 p. j., které fyzicky nikde neexistují.) Protože těmto penězům schází odpovídající krytí a protože existují díky důvěře vkladatele X v banku A, označují se jako *fiduciární peníze* (nebo lépe *fiduciární prostředky*). Je důležité zdůraznit, že vklady na požádanou jsou pro všechny účely jako *fyzické* peněžní jednotky; to jest, jsou dokonalými *peněžními substituty*. Vkladatel je může kdykoliv použít k platbám tak, že vystaví šek na částku, kterou si přeje zaplatit, a předá bance instrukce, aby platbu provedla. *Fiduciární prostředky* jsou ona část těchto dokonalých peněžních substitutů neboli vkladů na požádanou, jež není plně kryta fyzickými peněžními

---

– *ius privilegium* – udělenou bance), způsobí vytvoření nových peněz (900 000 p. j.).

jednotkami v trezoru banky (v našem příkladu 900 000 p. j. nekrytých rezervami).¹⁰

Vklady na požádanou kryté hotovostními rezervami v bance (v našem příkladu 100 000 p. j.) se označují jako *primární vklady*, zatímco část vkladů nekrytých bankovními rezervami (fiduciární prostředky) se také nazývá *sekundární* nebo *odvozený vklad*.¹¹

Jakmile banky jednou porušily právní princip zakazující přivlastnění svěřeného vkladu a přestaly opatrovat 100 procent *tantundem*, přirozeně se snažily svoji činnost ospravedlnit a bránit se argumentem, že peníze vlastně obdržely, *jako by* šlo o půjčku. Pokud bankéř považuje přijaté peníze za půjčku, pak opravdu na jeho jednání není nic nepatřičného

¹⁰ „Pokud drží dlužník menší objem rezerv, než je celkový objem jím vydaných peněžních substitutů, nazýváme tento rozdíl *fiduciárními prostředky*.“ Mises, *Human Action*, s. 430 (česky *Lidské jednání*, s. 391, pozn. překl.). Mises objasňuje, že není obecně možné prohlásit, zda určitý peněžní substitut je nebo není fiduciárním prostředkem. Když vystavujeme šek, nevíme (protože banka nás přímo neinformuje), jaká část hodnoty šeku je kryta fyzickými peněžními jednotkami. Ekonomicky vzato, ve výsledku nevíme, jaká část peněz, kterými platíme, je fiduciární a jaká část odpovídá fyzickým peněžním jednotkám.

¹¹ Tato terminologie se stala nejrozšířenější díky dnes již klasickému dílu Chestera Arthura Phillipse. Phillips uvádí:

primární vklad je ten, který vyplývá z uložení hotovosti nebo jejího ekvivalentu a ne z úvěru poskytnutého uvažovanou bankou... odvozené vklady mají původ v půjčkách poskytnutých vkladatelům... vznikají přímo z půjčky nebo jsou nahromaděny dlužníkem v očekávání splacení půjčky. [*Bank Credit: A Study of the Principles and Factors Underlying Advances Made by Banks to Borrowers* (New York: Macmillan, [1920] 1931), s. 34 a 40]

Máme nicméně malou námitku k Phillipsově definici „odvozených vkladů“ jako vkladů majících původ v úvěrech. I když jsou půjčky jejich nejběžnějším zdrojem, odvozené vklady jsou vytvořeny přesně v okamžiku, kdy banka použije část přijatých vkladů, ať už k poskytnutí půjček, nebo k jakémukoliv jinému účelu, a přemění je tak *ipso facto* ve fiduciární prostředky nebo odvozené vklady. K tomuto tématu viz Richard H. Timberlake, „A Reassessment of C. A. Phillips's Theory of Bank Credit“, *History of Political Economy* 20, č. 2 (1988): 299–308.

a z ekonomického a účetního pohledu (popsaného v předchozím oddíle) pouze hraje legitimní a nutnou roli prostředníka mezi věřiteli a dlužníky. Vystává tu nicméně zásadní rozdíl: peníze nejsou bance předány jako půjčka, ale jako depositum. Jinými slovy, když Pan X prováděl vklad, neměl ani v nejmenším v úmyslu vzdát se dostupnosti současných statků výměnou za o něco větší množství (vzhledem k úroku) statků budoucích. Namísto toho bylo jeho jediným přáním zlepšit správu svých peněz a obdržet další doplňkové služby (pokladní a účetní), a to za neustálé plné a nezměněné dostupnosti *tantundem*. Právě tato absence směny současných statků za statky budoucí ukazuje na to, že jsme svědky radikálně odlišného ekonomického jevu, který zahrnuje *ex nihilo* vytvoření fiduciárních prostředků neboli odvozených vkladů ve výši 900 000 p. j. ve chvíli, kdy banka zapůjčí 90 procent peněz ze svého trezoru.

Kromě toho je nutné jasně pochopit, že když banka použije peníze na půjčku dlužníkovi Z, jak jsme předpokládali v našem příkladě a jak se obvykle stává, ona půjčka má za následek směnu současných statků za budoucí, *přestože není nikde na trhu kryta nezbytným předchozím růstem dobrovolných úspor o 900 000 p. j.* Banka opravdu stvoří z ničeho peníze, které půjčí Z v podobě současných statků, aniž by někdo nejprve musel zvýšit svoje úspory o částku tohoto úvěru. Původní vkladatel pan X i nadále věří, že má plnou kontrolu nad milionem p. j. uloženým v bance; to jest, věří, že má k dispozici 1 000 000 p. j. zcela likvidního aktiva (peněz). Zároveň dlužník Z obdrží pro svoje investice 900 000 p. j. nové likvidity, která nepochází z ničích úspor. Stručně řečeno, dva různí lidé zároveň věří, že mají plnou kontrolu nad stejným likvidním aktivem: 900 000 p. j., které odpovídají části vkladu 1 000 000 p. j., kterou banka půjčila dlužníkovi Z (odvozenému vkladu). Nyní už je zjevné, že banka vytváří likviditu, jež je investována bez jakýchkoliv předchozích úspor. Tento jev tvoří hlavní příčinu opakujících se ekonomických krizí a recesí a jeho zásadní ekonomický význam vysvětlíme v dalších kapitolách.

Jakmile banka poskytla půjčku Z, její rozvaha vypadá takto:

(12)		Banka A Rozvaha (Ke konci roku)	
		Aktiva	Pasiva
Hotovost	100 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Poskytnuté půjčky	900 000		
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Bankéř bude zjevně mít sklon klamat sám sebe a věřit, že peníze od vkladatele obdržel jako půjčku. Nikdy mu také nepřijde na mysl, že poskytnutím půjčky firmě Z vytvořil 900 000 p. j. z ničeho; tím méně, že poskytl úvěr bez jakéhokoliv předchozího krytí růstem něčích úspor. Bankéř navíc vezme v úvahu přirozené protichůdné působení výběrů a nových vkladů a v souladu se svojí „zkušeností“ bude svoje rozhodnutí držet hotovostní rezervu 10 procent považovat za přiměřené a výslednou rezervu 100 000 p. j. za více než dostatečnou k uspokojení požadavků zákazníků na *obvyklé* výběry peněz.¹² Celá struktura může existovat díky víře zákazníků, že banka dostojí svým budoucím závazkům. Banka si musí důvěru získat bezúhonným opatrováním vkladů po dlouhou dobu bez jakékoliv zpronevěry.¹³ Bankéř pochopitelně nemusí být obeznámen s ekonomickou teorií, a proto nemusí rozeznat základní ekonomické události, které jsme právě popsali. Těžší

¹² Ukážeme nicméně, že systém bankovníctví s částečnými rezervami sám o sobě pravidelně způsobuje abnormální (masivní) výběrání vkladů a nemůže s částečným rezervním poměrem vždy vyhovět všem požadavkům vkladatelů na tyto výběry.

¹³ Máme samozřejmě na mysli různé historické etapy, v nichž se vyvinulo bankovníctví s částečnými rezervami (před vznikem centrálních bank); ty jsme probrali v kapitole 2.

je ospravedlnit fakt, že jeho přivlastnění vkladů představuje porušení tradičních právních principů, které za absence teorie vysvětlující přítomné sociální procesy slouží jako jediné spolehlivé vodítko, jehož následování zabrání vážným společenským škodám. Nicméně jakákoliv inteligentní osoba, ať už je nebo není bankéřem, by určitě byla schopna rozpoznat nějaké *náznaky* toho, co se ve skutečnosti děje. Proč je nutné, aby bankéř udržoval *nějaký* rezervní poměr? Neuvědomuje si, že když jedná legitimně jako skutečný zprostředkovatel mezi půjčovatelem a dlužníky, nemusí udržovat vůbec žádné rezervy? Nerozumí snad tomu, že jeho banka je, jak uvádí Röpke, „institucí, která zjišťuje, že může držet méně hotovosti, než se zavazuje vyplátit, žije z tohoto rozdílu a přitom pravidelně slibuje více, než může skutečně vyplátit, pokud by došlo na nejhorší“?¹⁴ Toto jsou každopádně jen náznaky, které by každý pochopitelně mohl interpretovat mnoha způsoby. Právě proto existují právní principy. Fungují jako „autopilot“ pro chování a usnadňují spolupráci mezi lidmi, i když vzhledem k jejich abstraktní povaze nemusíme být schopni určit jejich přesnou roli v procesu společenské interakce.

Jak správně ukazuje Mises, dokud je zachována důvěra v banku, bude banka schopna používat většinu uložených prostředků a zákazníci si nebudou vědomi, že banka postrádá likviditu dostatečnou ke splnění všech svých závazků. Jako by banka našla permanentní zdroj financování v tvorbě nových peněz. Zdroj, který bude čerpat, dokud veřejnost bude věřit v její schopnost dostát závazkům. Ve skutečnosti dokud tyto podmínky trvají, bude banka dokonce moci použít nově vytvořenou likviditu k pokrytí vlastních výdajů nebo pro jakýkoliv jiný účel vedle poskytování půjček. Stručně řečeno, schopnost tvořit peníze *ex nihilo* generuje bohatství, které si bankéř může snadno přivlastnit za předpokladu, že zákazníci nepochybují o jeho řádném chování. Tvorba tohoto bohatství škodí mnoha třetím stranám, na každou z nichž dopadne díl

---

¹⁴ Wilhelm Röpke, *Economics of the Free Society*, přel. Patrick M. Boarman (Grove City, Pa.: Libertarian Press, 1994), s. 97.

škody způsobené bankéřovou činností. Tyto jednotlivce je nemožné identifikovat a oni sami pravděpodobně újmu nerozpoznají a neodhalí identitu pachatele.¹⁵

I když soukromí bankéři si často nemusí být vědomi, že jejich schopnost vytvářet nové peníze *ex nihilo* (použitím vkladů od zákazníků k poskytnutí půjček) představuje zdroj obrovských zisků, a i když mohou naivně věřit, že pouze půjčují část toho, co obdrželi, většina jejich zisku stále pochází z obecného procesu, ve kterém jsou zapojeni a jehož implikacím plně nerozumí. Toto tvrzení se nám potvrdí později, až budeme studovat účinky bankovníctví s částečnými rezervami v rámci celého *bankovního systému*. Jedné věci však bankéři dokonale rozumí: že půjčením většiny prostředků z klientských vkladů dosahují *mnohem vyššího* zisku, než kdyby jednali jen jako legitimní zprostředkovatelé mezi půjčovatelem a dlužníky – viz záznamy (1) až (6) – nebo jako pouzí

¹⁵ Proces tvorby úvěrů a výsledný transfer bohatství směrem k bankéřům rozebereme v naší analýze efektů bankovníctví s částečnými rezervami z pohledu celého bankovního systému. Ludwig von Mises k faktu, že fiduciární prostředky nemusí nutně být půjčeny (i když tomu tak v praxi vždy nebo téměř vždy je), uvádí:

[j]e známo, že některé depositní banky někdy otevírají depositní účty bez peněžního krytí, nejen aby poskytly půjčky, ale také aby si přímo opatřily zdroje pro produkci svým vlastním jménem. Část svého kapitálu takto investovala více než jedna z moderních úvěrových a obchodních bank... emitent fiduciárních prostředků ovšem může považovat hodnotu fiduciárních prostředků uvedených do oběhu za *příspěvek ke svému příjmu nebo kapitálu*. Pokud tak učiní, nebude se obtěžovat krytí růst svých závazků vyvolaný touto emisí tím, že by ze svého kapitálu dal stranou zvláštní úvěrový fond. Stejně klidně jako libovolný jiný druh příjmu si přivlastní zisky z této emise, které se v případě vydání symbolických mincí nazývají ražebné. (Mises, *The Theory of Money and Credit*, s. 312; kurzíva přidána)

Ve světle těchto úvah není překvapivé, že ze všech ekonomických institucí banky veřejnosti ukazují nejokázalejší a nejluxusnější budovy a nejvíce utrácení nepřiměřené částky na kanceláře, výplaty atd. Překvapivé není ani to, že vlády byly první, kdo využil velké moci bank tvořit peníze.

poskytovatelé účetních a pokladních služeb – záznamy (8) a (9). Banka A na úvěru poskytnutém Z získá úrokovou míru 15 procent půjčené částky 900 000 p. j., to jest 135 000 p. j. Účetní záznam následuje:

(13)	Banka A	
	Má dáti	Dal
135 000	Hotovost	Úrokové příjmy z půjček 135 000

Budeme-li předpokládat, že banka poskytuje pokladní a účetní služby popsané dříve, které jsou typické pro šekovatelné účty a vytvářejí v našem příkladu provozní náklady 20 000 p. j., potom díky pokrytí nákladů úrokovými příjmy je banka dokonce schopna tyto služby poskytovat zdarma. O provozních nákladech banka provede tento záznam:

(14)	Banka A	
	Má dáti	Dal
20 000	Provozní náklady na služby	Hotovost 20 000

Přestože by banka měla plné právo nadále účtovat poplatky za služby ve výši 30 000 p. j. (tři procenta uložené částky) a přestože může tyto služby nabídnout zdarma, aby přitáhla více vkladů a sledovala tak více či méně skrytý cíl použít vklady k poskytnutí půjčky, stále dosahuje značného zisku. Ten je roven 135 000 p. j. přijatým na úrocích minus 20 000 p. j. vydaných na provozních nákladech.

Zisk 115 000 p.j je pak ve skutečnosti více než *dvojnásobkem* legitimního zisku, kterého by banka dosáhla jako pouhý finanční zprostředkovatel a více než *desetinásobkem* toho,

kolik by získala účtováním poplatků za pokladní a účetní služby.¹⁶ Výsledovka banky by tedy vypadala následovně:

(15)		Banka A	
		Výsledovka (za rok)	
		Náklady	Výnosy
Provozní náklady	20 000	Přijatý úrok	135 000
Zisk	115 000		
Celkem má dáti	135 000	Celkem dal	135 000

Po provedení všech těchto operací bude rozvaha banky následující:

(16)		Banka A	
		Rozvaha (ke konci roku)	
		Aktiva	Pasiva
Hotovost	215 000	Vlastní kapitál (zisk za rok)	115 000
Poskytnuté úvěry	900 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Aktiva celkem	1 115 000	Pasiva celkem	1 115 000

ÚČETNÍ PRAKTIKY V ANGLOFONNÍM SVĚTĚ

Anglické bankovníctví se tolik neostýchá jasně zachytit v účetnictví tvorbu fiduciárních prostředků *ex nihilo*. Skutečně, jak

¹⁶ Viz poznámku pod čarou č. 25.

uvádí Hayek, „anglické bankovníctví připíše na účet zákazníka vypůjčenou částku před tím, než je skutečně využita“.¹⁷

Když v anglicky mluvící zemi zákazník provede v bance vklad na požádanou ve výši 1 000 000 p. j., první účetní záznam přesně odpovídá tomu v kontinentálním systému:

(17)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou	1 000 000

Rozdíl mezi kontinentálním a anglosaským systémem spočívá v záznamu, který anglofonní bankéř provede, když se rozhodne poskytnout úvěr dlužníkovi Z a použít tak ve svůj prospěch 900 000 p. j. držených v trezoru nad rámec rezerv. V anglosaské bankovní praxi je učiněn záznam o úvěru do aktiv a zároveň je pod závazky otevřen šekovatelný účet ve prospěch dlužníka ve výši úvěru (900 000 p. j.). Záznam vypadá takto:

(18)		Banka A	
Má dáti		Dal	
900 000	Poskytnuté půjčky	Vklady na požádanou	900 000

V tomto ohledu je tedy anglický zvyk mnohem přímočařejší a lépe odpovídá skutečným ekonomickým událostem než zvyk kontinentální. Anglosaské účetní postupy zřetelně

---

¹⁷ Hayek, *Monetary Theory and the Trade Cycle*, s. 154. Hayek pokračuje tvrzením: „S tímto předpokladem je proces vedoucí k růstu objemu prostředků v oběhu relativně snadněji prozkoumatelný, a proto je sotva kdy zpochybňován.“

odrážejí vytvoření 900 000 p. j. *ex nihilo*, které nastává, když jsou prostředky z vkladů půjčeny dlužníkovi Z. Po poskytnutí úvěru vypadá rozvaha banky následovně:

(19)		Banka A	
		Rozvaha	
		Aktiva	Pasiva
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou	1 900 000
Úvěry	900 000		
Aktiva celkem	1 900 000	Pasiva celkem	1 900 000

V souladu s anglickou zvyklostí tato rozvaha jasně odhaluje že banka v okamžiku, kdy poskytne půjčku 900 000 p. j., zároveň vytvoří *ex nihilo* vklady ve výši 900 000 p. j. Jinými slovy banka dá k dispozici dlužníkovi až 900 000 p. j., což zvýší zůstatek vkladů na požádanou na 1 900 000 p. j. Z této částky 1 000 000 p. j. odpovídá fyzickým peněžním jednotkám, to jest primárním vkladům. Zbylých 900 000 p. j. odráží fiduciární prostředky stvořené z ničeho, tedy sekundární neboli odvozené vklady.

Předpokládejme znovu pro účely našeho argumentu, že bankéř považuje peníze u něj uložené za *půjčku*. Protože je tato „půjčka“ odvozena ze smlouvy o peněžním iregulárním depositu, jež z definice nestanovuje žádný termín pro vrácení peněz (protože vklad je „na požádanou“), zjevně také nemá žádný termín. Pokud navíc vkladatelé věří bance, bankéř může oprávněně očekávat, že budou za normálních okolností vybírat pouze malou část vkladů. Ve výsledku může bankéř z dobrých důvodů věřit, že obdrženou „půjčku“ *nebude muset nikdy vrátit*, protože jí schází stanovení doby splatnosti. A to přesto, že ona „půjčka“, kterou údajně získal od vkladatelů, je „na požádanou“. Pokud tedy bankéř dostane úvěr ve víře, že jej nebude muset splatit (a ve většině případů z něj nemusí

platit ani úrok, ale to není pro náš argument klíčové), potom zjevně spíše než s úvěrem máme co do činění s *de facto darem*, který bankéř dá sám sobě na úkor prostředků svých vkladatelů. To znamená, že i když pro účetní účely banka uznává dluh (souběžný s poskytnutým úvěrem) ve formě „vkladů na požádanou“ (odvozené či sekundární vklady ve výši 900 000 p. j.), ve skutečnosti za obvyklých okolností vytváří z ničeho trvalý zdroj financí, o kterém bankéř předpokládá, že jej *nebude muset nikdy vrátit*. Navzdory dojmu, který vyvolávají účetní knihy, si tedy bankéř tyto prostředky skutečně přivlastňuje a považuje je za svůj majetek. V krátkosti: banky hromadí ohromné bohatství, a to hlavně vytvářením platebních prostředků ke škodě třetích stran. Způsobená škoda je ovšem velmi obecná a rozředěná, a bere na sebe podobu postupné relativní ztráty kupní síly. Tento fenomén nastává neustále a pramení z *ex nihilo* tvorby prostředků směny v bankovním systému. Tento neustálý transfer bohatství směrem k bankéřům trvá, dokud bankovní podnikání netrpí žádnými poruchami a dokud se zvyšují aktiva v rozvahách bankéřů ve formě půjček a investic krytých odpovídajícími vklady vytvořenými z ničeho. V poslední kapitole, kde navrhneme model pro změnu a reformu současného bankovního systému, se ukáže, že je velmi důležité plně pochopit tento nekonečný zdroj financování a enormního bohatství, které banky nahromadily ke škodě ostatních občanů (peněz, které se stále podílí na zůstatcích bank, zamaskované jako aktivní investice kryté „vklady“). Přestože tyto zdroje ve skutečnosti prospívají jen bankám a vládám a přestože ekonomicky a účetně vzato patří údajným vkladatelům, *ve skutečnosti nepatří nikomu*, protože tito vkladatelé považují svoje vklady za dokonalé peněžní substituty. Proto, jak uvidíme, až budeme studovat proces bankovní reformy, by tyto zdroje mohly být použity k naplnění důležitých cílů ve veřejném zájmu. Takové cíle mohou zahrnovat odstranění zbyváajícího veřejného zadlužení nebo dokonce financování procesu reformy sociálního zabezpečení za účelem přechodu od průběžného veřejného systému ke zcela soukromému systému založenému na investování.

Vraťme se nyní k našemu příkladu. Jak dlužník Z postupně užívá svoje peníze tak, že vypisuje šeky proti účtu, který mu otevřela banka, začnou oba účetní systémy, anglosaský a kontinentální, zachycovat záznamy banky stále více podobně. Předpokládejme, že dlužník vybere svoji půjčku postupně ve dvou částech. Nejprve (t_1) vybere 500 000 p. j. a poté (t_2) 400 000 p. j. Účetní položky vypadají takto:

(20)		Banka A (t_1)	
Má dáti		Dal	
500 000	Vklady na požádanou (část půjčky vybraná Z)	Hotovost	500 000

(21)		Banka A (t_2)	
Má dáti		Dal	
400 000	Vklady na požádanou (zbytek půjčky)	Hotovost	400 000

Poté, co dlužník vybere celou půjčku, rozvaha banky vypadá takto:

(22)		Banka A Rozvaha	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	100 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Úvěry	900 000		
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Tato rozvaha přesně odpovídá rozvaze (12), kterou jsme získali při použití kontinentálních účetních metod a jež zahrnuje vklady na požádanou ve výši 1 000 000 p. j. provedené zákazníky a kryté 100 000 p. j. v hotovosti (rezervní poměr) a 900 000 p. j. v úvěrech poskytnutých Z. Proto jakmile dlužník vybere celou sumu úvěru, účetní záznamy v obou systémech jsou identické: na trhu existuje 1 900 000 p. j., z nichž 900 000 odpovídá fiduciárním prostředkům (tedy podílu vkladů nekrytých hotovostními zůstatky v bance, v tomto případě 1 000 000 p. j. minus 100 000 p. j.) a 1 000 000 p. j. jsou fyzické peněžní jednotky (100 000 p. j. v bankovním trezoru a 900 000 p. j. předaných dlužníkovi Z, který je použil pro svoje účely).¹⁸

Hlavní výhodou anglosaského účetního systému je, že ukazuje, jak v roce 1913 podotkl Herbert J. Davenport, že banky „nepůjčují svoje vklady, ale spíše poskytováním úvěrů vklady vytvářejí“.¹⁹ Jinými slovy, banky *nejednají jako finanční zprostřed-*

---

¹⁸ Bankovní zvyklosti anglicky mluvícího světa přijalo i Španělsko, což vedle jiných dokumentuje i kniha Pedra Pedraji Garcíi *Contabilidad y análisis de balances de la banca*, sv. 1: *Principios generales y contabilización de operaciones* (Madrid: Centro de Formación del Banco de España, 1992), zvláště s. 116–209.

¹⁹ Herbert J. Davenport, *The Economics of Enterprise* (New York: Augustus M. Kelley, [1913] 1968), s. 263. O čtrnáct let později vyjádřil W. F. Crick stejnou myšlenku ve svém článku „The Genesis of Bank Deposits“, *Economica* (červen 1927): 191–202. Většina veřejnosti, a dokonce někteří badatelé tak významní jako Joaquín Garrigues, nerozumí tomu, že banky jsou hlavně tvůrci úvěru a vkladů, spíše než zprostředkovateli mezi dlužníky a věřiteli. Garrigues ve svojí knize *Contratos bancarios* (s. 31–32 a 355) trvá na tom, že banky jsou zprostředkovateli úvěru, kteří „půjčují peníze, jež byly půjčeny jim“ (s. 355), a také, že bankéři jsou

prostředníky úvěru, obchodníky, kteří spojují ty, kdo potřebují peníze na obchodní transakce, s těmi, kdo chtějí svoje peníze se ziskem investovat. Banky se ovšem mohou angažovat ve dvou různých typech činnosti: mohou vystupovat jako pouzí zprostředkovatelé, kteří spojí dvě smluvní strany (přímé zprostředkování), nebo mohou provést dvojnásobnou operaci skládající se z vypůjčení si peněz, aby je mohly později půjčit (nepřímé zprostředkování úvěru). (s. 32)

kovatelé, když půjčují peníze z vkladů, protože tato aktivita není zprostředkováním mezi dlužníky a věřiteli. Místo toho banky jednoduše poskytují půjčky proti vkladům, které vytvářejí z ničeho (*fiduciárním prostředkům*), a které jim tedy nebyly nejprve svěřeny nějakou třetí stranou jako vklad fyzických peněz. Banky nejsou finančními zprostředkovateli dokonce ani podle kontinentálního účetnictví, protože původní vkladatelé jim dávají svoje peníze do opatrování, ne jako půjčku. Navíc už jsme ukázali, že omezením podílu peněz, který drží při ruce (rezervního poměru), na minimum tvoří banky fiduciární prostředky ve shodné výši s celkovou sumou nekrytých vkladů. O něco abstraktnější analýzou nás tedy kontinentální systém vede ke stejnému závěru jako anglosaský: spíše než zprostředkovateli úvěru jsou banky tvůrci úvěru a vkladů (fiduciárních prostředků). Tento proces je nicméně mnohem zjevnější a snadněji pochopitelný, je-li vyhodnocován podle anglosaských měřítek, protože tato metoda od začátku odráží fakt, že banka vytváří vklady *ex nihilo* a poskytuje půjčky proti nim. K pochopení tohoto procesu tedy není nutné žádné abstraktní intelektuální cvičení.

Z pohledu ekonomické teorie je hlavní nevýhodou obou systémů, že zobrazují *mnohem menší* objem tvorby deposit a poskytování úvěrů, než jaký ve skutečnosti existuje. To jest, odhalují jen zlomek celkového objemu vkladů a úvěrů, který je bankovní systém *jako celek* schopen vytvořit. Tento důležitý fakt bude potvrzen, pouze pokud zvážíme důsledky bankovníctví

Garrigues si jasně neuvědomuje, že co se týče nejdůležitějšího oboru jejich podnikání (přijímání vkladů při částečných rezervách), banky ve skutečnosti poskytují půjčky z ničeho a kryjí je vklady, které také vytvářejí z ničeho. Proto spíše než zprostředkovateli úvěru jsou jeho tvůrci *ex nihilo*. Garrigues se také hlásí k rozšířené mylné představě, že „z ekonomického hlediska“ se zisk banky skládá z „rozdílu mezi úroky, které platí z vkladů, a úroky, které získává z úvěrů“ (s. 31). I když banky zdánlivě dosahují zisku z úrokového diferenciálu, víme, že v praxi je hlavním zdrojem jejich zisku tvorba peněz z ničeho, která jim poskytuje nekonečný zdroj financování. Banky si tyto prostředky přivlastňují ve svůj prospěch a ještě k tomu z nich vybírají úrok. Stručně řečeno, vytvoří peníze z ničeho, půjčí je a požadují, aby byly navráceny s úrokem.

s částečnými rezervami z hlediska celého bankovního systému. Nejdříve je ale nutné identifikovat hranice tvorby vkladů a úvěrů jednou izolovanou bankou.

SCHOPNOST TVORBY VKLADŮ A ÚVĚROVÉ EXPANZE V PŘÍPADĚ IZOLOVANÉ BANKY

Nyní prozkoumáme limity schopnosti osamocené banky tvořit úvěry a nafukovat vklady z ničeho. Zahrnuty jsou následující proměnné:

- d : peníze původně uložené do trezoru banky;
- d_1 : peníze nebo rezervy, jež banku opustí v důsledku úvěrů, které poskytne;
- x : maximální možná úvěrová expanze banky započatá z d ;
- c : hotovostní či rezervní poměr udržovaný bankou v souladu se zkušenostmi bankéře a jeho pečlivým posouzením toho, kolik peněz je třeba k splnění závazků, a
- k : podíl poskytnutých úvěrů, který v průměru dlužníci v jakémkoliv časovém okamžiku ponechávají nevyužitý.

Z výše uvedených definic je jasné, že prostředky, které banku opustí, d_1 , se budou rovnat poskytnutým úvěrům násobeným procentním podílem úvěrů, který dlužníci využijí; to jest:

$$[1] \quad d_1 = (1 - k)x$$

Pokud navíc předpokládáme, že peníze, které opustí banku, d_1 , se rovnají původně uložené částce, d , minus minimální částka udržovaná jako rezerva ve vztahu k původnímu vkladu, tedy cd , plus ckx ve vztahu k podílu půjček, který v průměru zůstává nepoužit, dostáváme:

$$[2] \quad d_1 = d - (cd + ckx)$$

Pokud nyní v rovnici [2] nahradíme d_1 hodnotou d_1 z rovnice [1], dostáváme:

$$(1 - k)x = d - (cd + ckx)$$

Potom rovnici řešíme, vytkneme společné jmenovatele a osamostatníme x :

$$(1 - k)x = d - cd - ckx$$

$$(1 - k)x + ckx = d - cd$$

$$x(1 - k + ck) = d(1 - c)$$

Proto by maximální úvěrová expanze *ex nihilo*, x , dosažitelná pro osamocenou banku, byla:²⁰

$$x = \frac{d(1 - c)}{1 - k(1 - c)}$$

²⁰ Ludwig von Mises se ovšem – příznačně – ve svých důležitých teoretických pojednáních o penězích, úvěru a ekonomických cyklech vždy bránil zakládat svoji analýzu na studiu multiplikátoru úvěrové expanze, k němuž jsme se právě dopracovali. Všechna tato Misesova díla se zaměřují na ničivé účinky tvorby úvěrů nekrytých růstem skutečných úspor a účinky systému bankovníctví s částečnými rezervami, který takovou tvorbu úvěrů provádí generováním fiduciárních prostředků. Misesův odpor k multiplikátoru je zcela pochopitelný vzhledem k averzi, jakou tento velký rakouský ekonom cítil k použití matematiky v ekonomii a zvláště k aplikaci konceptů, které jako bankovní multiplikátor mohou oprávněně být označeny jako „mechanistické“, často nepřesné, či dokonce klamné. Hlavně proto, že neberou v úvahu proces podnikatelské kreativity a vývoj subjektivního času. Kromě toho z přísného hlediska ekonomické teorie není nutné vypracovávat multiplikátor matematicky, abychom pochopili základní koncept úvěrové expanze a to, jak tento proces neúprosně vyvolává ekonomické krize. (Hlavním Misesovým teoretickým cílem bylo dospět k takovému porozumění.) Bankovní multiplikátor nicméně nabízí výhodu jednoduššího a jasnějšího vysvětlení kontinuálního procesu úvěrové expanze. Proto pro účely ilustrace multiplikátor podporuje naše teoretické argumenty. Prvním, kdo jej použil k teoretické analýze hospodářských krizí, byl Herbert J. Davenport ve své knize *The Economics of Enterprise* (zvláště kap. 17, s. 254–331), kterou jsme již citovali. F. A. Hayek si ovšem zaslouhuje uznání za začlenění teorie multiplikátoru bankovní úvěrové expanze do rakouské teorie hospodářských cyklů (*Monetary Theory and the Trade Cycle*, s. 152 a násl.). Viz také poznámku 28, v níž Marshall (1887) poskytuje detailní popis toho, jak dospět k nejjednodušší verzi vzorce pro bankovní multiplikátor.

Nebo jinak:

$$[3] \quad x = \frac{d(1-c)}{1+k(c-1)}$$

Jak objasňuje vzorec [3], rezervní poměr c a průměrný podíl nevyužitých půjček k mají protichůdný účinek na schopnost banky vytvářet půjčky a vklady. Čím je tedy nižší c a vyšší k , tím bude vyšší x . Ekonomická logika za vzorcem [3] je proto velmi jednoduchá: čím vyšší rezervní poměr banka považuje za nutný, tím méně úvěrů bude schopna poskytnout; naopak pokud se rezervní poměr nemění, potom čím menší je podíl půjčených prostředků, o kterém banka předpokládá, že její dlužníci v průměru vyberou, tím více prostředků jí zůstane pro expanzi úvěrů.

Až do teď jsme k považovali za průměrný podíl nevyužitých úvěrů. Podle C. A. Phillipse ovšem k může zahrnovat další jevy, které mají stejný konečný účinek.²¹ Může tak například představovat velkou pravděpodobnost, že na trhu s několika málo bankami provede dlužník platby jinému zákazníkovi téže banky. Předpokládá se, že když se tak stane, tito zákazníci svoje šeky uloží na svoje účty u stejné banky, a peníze tak banku neopustí. Tento fenomén má stejný konečný účinek jako růst průměrného podílu úvěrů nevyužitých dlužníky. Čím méně bank na trhu, tím vyšší bude k ; čím vyšší k , tím méně peněz opustí banku; čím méně peněz opustí banku, tím větší je její schopnost úvěrové expanze. Jednou z nejsilnějších motivací trendu bankovních fúzí a akvizic, který byl vždy zjevný v systému s částečnými rezervami, je právě touha zvyšovat k .²²

---

²¹ Phillips, *Bank Credit*, s. 57–59.

²² Existují i další síly, jež vysvětlují proces slučování bank. Všechny pramení ze snahy bank omezit nežádoucí důsledky, kterými trpí, protože za pomoci příslušného vládního privilegia porušily základní principy smlouvy o iregulárním depositu. Jednou výhodou pramenící z fúzí a akvizic je schopnost zakládat centralizované hotovostní rezervy, které jsou připraveny pro pokrytí požadavků na výběr peněz kdekoliv, kde se jich vyskytne nadprůměrný počet. Na trhu, kde operuje

Ve skutečnosti čím více se banky spojují a čím větší je jejich výsledný tržní podíl, tím větší je pravděpodobnost, že občané, kteří obdrží fiduciární prostředky od bank, budou jejich vlastními zákazníky. Proto jak k , tak odpovídající schopnost tvořit půjčky a vklady z něčeho, budou vyšší a mnohem vyšší bude i výsledný zisk. Hodnota k roste i v případě, že vklady přijmou jiné banky, které potom expandují svoje úvěry a jejich dlužníci nakonec uloží významnou část obdržených peněz v původní bance. Tento jev má rovněž za následek růst peněžních rezerv v bance, a tedy i její schopnosti úvěrové expanze.

Předpokládáme-li například, že rezervní poměr c je 10 procent, že podíl nepoužitých půjček k (který zahrnuje i účinky většího počtu zákazníků banky a další faktory) je 20 procent a že suma původních deposit v bance d je rovna 1 000 000 p. j., potom dosazením do rovnice [3] dostaneme:

$$[4] \quad x = \frac{1\,000\,000(1 - 0,1)}{1 + 0,2(0,1 - 1)} = 1\,097\,560 \text{ p. j.}$$

Vidíme tedy, že banka, která přijme 1 000 000 p. j. ve vkladech na požádanou a která udržuje rezervní poměr 10 procent

---

mnoho bank, je tato výhoda ztracena, protože každá banka musí udržovat oddělené, relativně vyšší hotovostní rezervy. Veřejné orgány také podporují rychlé fúze, neboť doufají, že budou díky nim moci snadněji předcházet krizím likvidity, provádět měnovou politiku a regulovat bankovníctví. Později rozebereme stálou touhu bankéřů zvyšovat objem svých vkladů, protože jak ukazuje vzorec, suma vkladů je základem pro mnohonásobnou expanzi půjček a vkladů, které banky tvoří z něčeho a z nichž jim plyne tolik prospěchu. Ohledně bankovních fúzí viz Costantino Bresciani-Turroni, *Curso de economía política*, svazek 2: *Problemas de economía política* (Mexiko: Fondo de Cultura Económica, 1961), s. 144–145. Každopádně je třeba pochopit, že proces slučování bank pramení ze státních intervencí na poli financí a bankovníctví a také z výsady, která bankám umožňuje v rozporu s tradičními právními principy fungovat s částečnými rezervami z vkladů na požádanou. V ekonomice volného trhu bez státních zásahů, kde jsou ekonomické subjekty podřízeny tradičním právním principům, by tento trend ke slučování zmizel, velikost bank by byla prakticky nepodstatná a existovala by tendence směrem k velkému počtu zcela solventních bank.

a k 20 procent, bude schopna poskytnout půjčky nejen ve výši 900 000 p. j., jak jsme původně pro ilustraci předpokládali, ale v podstatně větší výši, 1 097 560 p. j. Proto dokonce i v případě osamocené banky je schopnost úvěrové expanze a *ex nihilo* tvorby vkladů o 22 procent vyšší, než jsme původně předpokládali v zápise (18) a následujících.²³ V důsledku toho bychom měli naše dřívější účetní záznamy upravit tak, aby odrážely, že při použití anglosaského systému v případě $c = 0,1$ a $k = 0,2$ bude banka schopna svoje úvěry rozšířit o 1 097 560 p. j. namísto původních 900 000 p. j. (tedy schopnost úvěrové expanze je o 22 procent vyšší). Upravené deníkové záznamy a odpovídající rozvaha budou vypadat takto (srovnej s původními záznamy 18 a 19):

(23)	Banka A	
	Má dáti	Dal
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou (šekovatelné účty) 1 000 000
1 097 560	Poskytnuté úvěry	Vklady na požádanou (nově vytvořené) 1 097 560

Tyto záznamy odpovídají původnímu vkladu 1 000 000 p. j. a tvorbě úvěrů a vkladů z ničeho ve výši 1 097 560 p. j. v případě izolované banky. Hodnota k (0,2) udává, že dlužníci v průměru vyberou pouze 80 procent prostředků, které jim byly zapůjčeny. Když tak učiní (i pokud vyberou větší obnos, jsou-li zároveň někteří z konečných příjemců peněz také zákazníci

²³ I když se z pohledu jednotlivé banky zdá, jako by půjčovala část svých deposit, realita je taková, že i jednotlivá banka vytváří z ničeho úvěry v částce vyšší, než jaká byla původně uložena. To ukazuje, že hlavním zdrojem deposit nejsou vkladatelé, ale spíše úvěry, které banky vytvoří z ničeho (deposita jsou druhotným výsledkem těchto půjček). To bude ještě jasnější, až prostudujeme celý bankovní systém. C. A. Phillips tento fakt vyjadřuje tvrzením, že „z toho plyne, že pro bankovní systém jsou vklady především plody úvěrů“. Viz Phillips, *Bank Credit*, s. 64, a citace z Taussiga v poznámce 63, kapitola 5.

banky a uloží si tu své peníze), je zaznamenána následující položka:²⁴

²⁴ Kontinentální účetní postupy jsou komplexnější. K rozvaze (25) je ale možné dospět předpokladem, že vyjádření $k = 0,2$ představuje podíl veřejnosti, která s bankou je v obchodním styku, a bude tedy ukládat peníze zpět do ní, namísto procentního podílu nevyužitých úvěrů (který, jak víme, tento systém neodráží). V takovém případě by záznamy vypadaly následovně:

Banka A			
	Má dáti		Dal
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou	1 000 000

Při půjčení 900 000 p. j. by banka zaznamenala:

Banka A			
	Má dáti		Dal
900 000	Úvěry	Hotovost	900 000

Předpokládáme-li, že 20 procent z 900 000 p. j., jež opustí trezor banky, bude ve stejné bance znovu uloženo a 90 procent této částky bude znovu vypůjčeno a tak dále, účetní položky vypadají takto:

	Má dáti		Dal
180 000	Hotovost	Vklady na požádanou	180 000

Když je 90 procent této částky vypůjčeno:

Banka A			
	Má dáti		Dal
162 000	Úvěry	Hotovost	162 000
32 400	Hotovost	Vklady na požádanou	32 400
29 160	Úvěry	Hotovost	29 160
5832	Hotovost	Vklady na požádanou	5 832
5248	Úvěry	Hotovost	5 248

Předpokládali jsme, že 20 procent z každé poskytnuté půjčky se vrátilo do trezoru banky, vzhledem k tomu že konečnými příjemci této části půjčených prostředků jsou zákazníci banky.

(24)		Banka A	
Má dáti		Dal	
878 048	Vklady na požádanou (80 % z 1 097 560)	Hotovost	878 048

Rozvaha by vypadala takto:

(25)		Banka A Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0,2$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	121 952	Vklady na požádanou	1 219 512
Úvěry	1 097 560		
Aktiva celkem	1 219 512	Pasiva celkem	1 219 512

Proto rozvaha sestavená podle kontinentálního systému vypadala takto:

(29)		Banka A Rozvaha (dle kontinentálního systému) $c = 0,1$, $k = 0,2$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	121 824	Vklady na požádanou	1 218 232
Úvěry	1 096 408		
Aktiva celkem	1 218 232	Pasiva celkem	1 218 232

Tato čísla jsou prakticky shodná s rozvahou (25). Neshodují se přesně, protože náš příklad končí u třetího opakování procesu úvěr-vklad. Pokud bychom bývali ve sledování tohoto procesu pokračovali, čísla v rozvaze (29) by se začala více blížit rozvaze (25) a nakonec by se shodovala zcela.

PŘÍPAD VELMI MALÉ BANKY

Zvažme nyní případ zvláštního druhu izolované banky: velmi malou, „liliputánskou“, banku; tedy takovou, u níž $k = 0$. To znamená, že dlužníci okamžitě vyberou celou částku svých půjček a ti, kterým platí, nejsou zákazníci jejich banky. Je-li $k = 0$, potom dosazením do vzorce [3] dostaneme vzorec [5]:

$$[5] \quad x = d(1 - c)$$

A protože v našem příkladu je $d = 1\,000\,000$ p. j. a $c = 0,1$, pak:

$$x = 1\,000\,000(1 - 0,1) = 1\,000\,000 \cdot 0,9 = 900\,000 \text{ p. j.}$$

To je přesně ona suma deposit neboli fiduciárních prostředků vytvořených *ex nihilo*, která se objevuje v zápisech (11) a (18). V předchozím oddíle jsme nicméně viděli, že v praxi je izolovaná banka schopna vytvořit výrazně větší objem fiduciárních prostředků, i pokud je k jen nepatrně větší než 0. (Je-li $k = 0,2$, může vytvořit o 22 procent více, 1 097 560 p. j. namísto 900 000 p. j. z prvního příkladu.) To platí, ať už banka používá kontinentální či anglosaský účetní systém, přičemž vytvořená částka může dokonce přesáhnout celkovou výši původních vkladů v izolované bance.

S tímto na paměti je snadné porozumět, proč si banky tak silně konkurují ve snaze přitáhnout co nejvíce vkladů a zákazníků. Bankéři se snaží získat tolik peněz ve formě vkladů, kolik je jen možné, protože jsou schopni expandovat úvěry v ještě větším objemu, než kolik činí vklady. Čím větší objem, tím více tedy bude banka moci expandovat odpovídající úvěry. Bankéři se také snaží přitáhnout tolik zákazníků, kolik dovedou, protože čím více jich mají, tím větší bude k ; a čím větší je k , tím větší schopnost expandovat úvěry a generovat vklady. A co je nejdůležitější, bankéři technicky nemohou rozpoznat, jestli jejich růstové taktiky vedou k rozšíření jejich individuálních sfér činnosti na úkor ostatních bank, jestli nakonec mají za následek obecný růst úvěrové expanze zahrnující celý bankovní systém nebo jestli se děje obojí zároveň. Banky

expandují úvěry a vklady samy a také se podílejí na procesech, které způsobují ještě větší expanzi v bankovním systému jako celku. V tomto procesu se navíc každá banka snaží hrát důležitější roli než ostatní a v důsledku toho banky dávají stále nové impulsy k úvěrové expanzi na úrovni jednotlivých bank i celého bankovního systému. k je v každém případě klíčovým faktorem pro určení schopnosti banky dosahovat zisku. Konkurence udržuje k významně pod 1, každá banka se ale snaží neustále zvyšovat hodnotu svého k faktoru. Za tím účelem banky využívají příležitostí, jako je geografická expanze, vyloučení nebo převzetí konkurentů a vyvíjení konkurenčních výhod.²⁵ I když k rovno jedné je v případě osamocené banky (s výjimkou monopolu) nemožné, hodnoty k výrazně vyšší než 0 jsou velmi obvyklé a banky téměř za všech okolností vyvíjejí obrovské úsilí k zvýšit. Mimo jiné to vysvětluje stálý tlak na slučování, kterému čelí.

Pro ilustraci jsme sestavili následující tabulku kombinací rezervních poměrů, c , a procentních podílů nevyužitých úvěrů (nebo podílů zákazníků téže instituce), k , které umožňují jediné osamocené bance zdvojnásobit její peněžní zásobu (dosazením těchto hodnot do vzorce [3] dostaneme $x = d$).

Rezervní poměr „ c “

Podíl nevyužitých půjček „ k “

$$k = \frac{c}{(1 - c)} \quad (x = d = 1)$$

2 %	2,04 %
5 %	5,26 %
7 %	7,52 %
13 %	14,94 %

²⁵ Banky někdy vyplácejí úroky dokonce i majitelům šekovatelných účtů, aby přitáhly a udržely nové vklady. Ve výsledku nakonec snižují ziskovou marži zaznamenanou v zápisu (15). To neovlivňuje náš hlavní argument ani schopnost bank vytvářet deposita, jejich hlavní zdroj zisku. Slovy Misesa, „některé banky v tomto konkurenčním boji zašly tak daleko, že ohrozily svoji platební schopnost“. Mises, *Human Action*, s. 464 (česky *Lidské jednání*, s. 417, pozn. překl.).

15 %	17,64 %
17 %	20,48 %
20 %	25,00 %

ÚVĚROVÁ EXPANZE A TVORBA VKLADŮ EX NIHILLO V PŘÍPADĚ JEDINÉ, MONOPOLNÍ BANKY

Předpokládejme nyní že $k = 1$. Máme co do činění buď s monopolní bankou, ve které dlužníci musí udržovat všechny vypůjčené prostředky, protože jiná není, nebo se situací, v níž všichni koneční příjemci plateb provedených dlužníky jsou také zákazníci banky. (Tento „ideální“ cíl by byl dosažen při fúzi všech zbývajících megabank.) Dosadíme-li hodnotu $k = 1$ do vzorce [3], dostáváme:

$$[6] \quad x = d(1 - c) / c$$

Vrátíme-li se k našemu příkladu s $d = 1\,000\,000$ p. j. a $c = 0,1$, dostaneme při dosazení do vzorce:

$$[7] \quad x = \frac{1\,000\,000(1 - 0,1)}{0,1} = \frac{1\,000\,000 \cdot 0,9}{0,1} = \frac{900\,000}{0,1} = 9\,000\,000 \text{ p. j.}$$

V tomto případě by banka mohla sama vytvořit *ex nihilo* půjčky a deposita ve výši 9 000 000 p. j., což znamená že by svoji celkovou peněžní zásobu mohla zdesateronásobit (původně uložených 1 000 000 p. j. plus 9 000 000 p. j. ve formě fiduciárních prostředků vytvořených z ničeho ke krytí poskytnutých úvěrů).

V souladu s příkladem Bresciani-Turroniho²⁶ a za předpokladu, že všechny platební transakce jsou provedeny mezi zákazníky téže banky (vzhledem k tomu, že je monopolní nebo že existují určité jiné okolnosti zapříčiňující takovou situaci), nyní na účetních záznamech ukážeme proces vedoucí k tomuto výsledku.

²⁶ Bresciani-Turroni, *Curso de economía*, svazek 2: *Problemas de economía política*, s. 133–138.

Budeme se řídit tradičním kontinentálním systémem (raději než anglosaským), v němž jsou všechny platby zaznamenány na účtu hotovost. Následující pasáž zachycuje deník v okamžicích $t_1, t_2, t_3, \dots, t_9$ atd. a odráží praxi opakovaného poskytování půjček vlastním klientům ve výši rovnající se 90 procentům hotovosti, kterou banka obdrží. Klienti vyberou plnou výši úvěru, ale protože nemají účet u jiné banky (nebo ve společnosti jiná banka není), nakonec obdržené peníze uloží zpět do stejné banky. To bance umožňuje následně poskytnout nové půjčky a vytvořit nové vklady. A proces se opakuje znovu a znovu:

(30) Banka A
(Deník operací provedených během roku)

	Má dáti		Dal
t_1	1 000 000 Hotovost	Vklady na požádanou pana X	1 000 000
t_2	900 000 Půjčky panu U	Hotovost	900 000

Předpokládejme, že U vybere celou sumu svojí půjčky a zaplatí svému věřiteli A. A je také zákazníkem banky pana U a uloží si tu přijatých p. j. 900 000. Výsledkem jsou tyto zápisy:

t_3	900 000 Hotovost	Vklady na požádanou pana A	900 000
t_4	810 000 Půjčky panu V	Hotovost	810 000

Budeme předpokládat, že dlužník V vybere svoje peníze a zaplatí věřiteli B, který je také zákazníkem banky a uloží si peníze u ní. Tento opakující se proces pokračuje a výsledkem jsou následující deníkové položky:

t_5	810 000	Hotovost	Vklady na požádanou pana B	810 000
t_6	729 000	Půjčky panu Y	Hotovost	729 000
t_7	729 000	Hotovost	Vklady na požádanou pana C	729 000
t_8	656 000	Půjčky panu Z	Hotovost	656 000
t_9	656 000	Hotovost	Vklady na požádanou pana D	656 000

To nastává znovu a znovu, až se na konci roku celkové vklady v bance rovnají:

[8]

$$1\,000\,000 + 1\,000\,000 \cdot 0,9 + 1\,000\,000 \cdot 0,9^2 + 1\,000\,000 \cdot 0,9^3 + 1\,000\,000 \cdot 0,9^4 + \dots = 1\,000\,000 (1 + 0,9 + 0,9^2 + 0,9^3 + 0,9^4 + \dots)$$

Výše uvedený výraz představuje součet členů geometrické posloupnosti. Členy jsou klesající a mají kvocient $0,9$.²⁷

²⁷ Součet řady:

[9] $S_n = a + ar + ar^2 \dots + ar^{n-1}$ je po vynásobení kvocientem r roven:

[10] $rS_n = ar + ar^2 + ar^3 \dots + ar^{n-1} + ar^n$; odečtením [10] od [9] dostaneme:

$S_n - rS_n = a - ar^n$; a vytknutím společného činitele na obou stranách:

$S_n(1 - r) = a(1 - r^n)$; poté osamostatníme S_n :

[11] $S_n = a(1 - r^n) / 1 - r$; a pokud $r < 1$, r^n se blíží k 0

$$a \lim_{n \rightarrow \infty} S_n = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{a(1 - r^n)}{1 - r} = \frac{a}{1 - r}; \text{ pokud } |r| < 1.$$

[12] $S_n = \frac{a}{1 - r}$; pokud $|r| < 1$

V našem příkladě je $r = 0,9$ a $a = 1\,000\,000$ p. j.; součet členů tedy bude roven:

$$[13] \quad \frac{a}{1-r} = \frac{1\,000\,000}{1-0,9} = \frac{1\,000\,000}{0,1} = 10\,000\,000 \text{ p. j.}$$

Pokud vedeme v patrnosti, že d představuje původně uložených $1\,000\,000$ p. j. a že $r = 1 - c$; to jest že $r = 1 - 0,1 = 0,9$, potom suma všech vkladů v bance (primárních a sekundárních) zjevně bude:

$$[14] \quad \frac{d}{1-(1-c)} = \frac{d}{c}$$

Celkový objem vkladů v monopolní bance (nebo v bance, kde nakonec mají účty všichni, kdo obdrží peníze od jejích dlužníků) by se proto rovnal hodnotě původních vkladů d , dělené rezervním poměrem c .

Vzorec [14] je nejjednodušší verzí takzvaného *bankovního multiplikátoru* a je shodný s vzorcem [27], jenž dává stejný výsledek pro systém více malých bank. Zdá se, že vzorec [27] poprvé použil Alfred Marshall v roce 1887.²⁸

Řecký sofista Zenón Elejský byl prvním, kdo nastolil problém součtu po sobě jdoucích členů s kvocientem menším než 1. Problémem se zabýval v pátém století př. n. l. – dobře známou otázkou, zda atlet Achilles dostihne želvu. Problém ovšem nebyl uspokojivě vyřešen, protože Zenón si neuvědomil, že nekonečná řada s kvocientem menším než 1 má konvergentní součet (ne divergentní, jak věřil). Viz *The Concise Encyclopedia of Mathematics*, W. Gellert, H. Kustner, M. Hellwich a H. Kastner, eds. (New York: Van Nostrand, 1975), s. 388.

²⁸ Marshall popisuje postup, který jej dovedl k vzorci, takto:

Měl bych uvážit, jakou část vkladů by banka mohla půjčit, a poté bych měl uvážit, jaká část jejích úvěrů by byla znovu uložena v ní a v ostatních bankách a naopak jaká část úvěrů poskytnutých jinými bankami by byla přijata jako vklady u ní. Tak bych měl dostat geometrickou posloupnost; výsledek je, že pokud by každá banka mohla půjčit dvě třetiny svých vkladů, celková schopnost poskytovat úvěry by se rovnala trojnásobku toho, kolik by byla jinak. Pokud by mohla půjčit čtyři pětiny, bude

Čistou úvěrovou expanzi, kterou banka způsobuje *ex nihilo* (jinými slovy vklady či fiduciární prostředky vytvořené z ničeho, aby úvěrovou expanzi umožnily) můžeme vypočítat pomocí tohoto vzorce:

$$[15] \quad x = \frac{d}{c} - d = \frac{d}{c} - \frac{dc}{c}$$

Teď vytkneme společné činitele:

$$[16] \quad x = \frac{d(1-c)}{c}$$

Uvedený vzorec se shoduje s vzorcem [6].

Skutečně, pokud $d = 1\,000\,000$ p. j. a $c = 0,1$, rovnala by se v případě monopolistické banky čistá úvěrová expanze:

$$[17] \quad x = \frac{1\,000\,000(1-0,1)}{0,1} = 9\,000\,000 \text{ p. j.}$$

---

to pětinasobek a tak dále. Jak velkou část vkladů může banka půjčit, závisí do značné míry na rozsahu, v jakém různé banky přímo či nepřímo spojují svoje rezervy. Tato úvaha ale myslím nebyla nikdy vyřešena veřejně a je velmi komplexní. (Alfred Marshall, „Memoranda and Evidence before the Gold and Silver Commission“, 19. prosinec 1887, v *Official Papers by Alfred Marshall* [Londýn: Royal Economic Society, Macmillan, 1926], s. 37)

Rozvaha monopolní banky A by proto nakonec vypadala takto:

(31)		Banka A (Monopol) Rozvaha	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou	
Úvěry panu U	900 000	Pan X	1 000 000
Úvěry panu V	810 000	Pan A	900 000
Úvěry panu Y	729 000	Pan B	810 000
Úvěry panu Z	656 000	Pan C	729 000
.		Pan D	656 000
.		.	
.		.	
Aktiva celkem 10 000 000		Pasiva celkem 10 000 000	

S pouhým milionem p. j. původních vkladů uložených v trezoru banky A – monopolista – expandovala úvěry tím, že poskytla půjčky ve výši 9 000 000 p. j. a vytvořila 9 000 000 p. j. nových vkladů neboli fiduciárních prostředků z ničeho na krytí těchto půjček.²⁹

²⁹ Relevantní je i vzorec pro maximální úvěrovou expanzi, jakou může izolovaná banka způsobit nikoli na základě peněz přijatých v původních vkladech, ale na základě rezerv, r , které drží nad rámec požadované částky cd . V tomto případě se pokles rezerv, jenž je výsledkem nové expanze, $x(1-k)$ musí rovnat nadbytečným rezervám, r , minus rezervní poměr odpovídající nevyužitému podílu úvěrů $k \cdot c \cdot x$. Jinak řečeno:

$$\begin{aligned}
 [18] \quad (1-k)x &= r - k \cdot c \cdot x \\
 k \cdot c \cdot x + (1-k)x &= r \\
 x(kc + 1 - k) &= r
 \end{aligned}$$

$$[19] \quad x = \frac{r}{kc + 1 - k}$$

5

ÚVĚROVÁ EXPANZE A TVORBA NOVÝCH VKLADŮ CELÝM BANKOVNÍM SYSTÉMEM

Již jsme sledovali velkou schopnost izolovaných bank tvořit fiduciární půjčky a deposita. Běžně mohou vlastními silami zdvojnásobit svoji peněžní zásobu. Nyní uvidíme, jak systém bankovníctví s částečnými rezervami jako celek vytváří *ex nihilo* mnohem větší objem vkladů a způsobuje mnohem větší úvěrovou expanzi. Systém s částečnými rezervami má vlastně v tomto ohledu účinky připomínající monopolistickou banku. Naši názornou ukázkou založíme na nejobecnějším případě: bankovním systému skládajícím se ze skupiny normálních bank, z nichž každá udržuje hotovostní rezervy, c , 10 procent. Zákazníci každé banky v průměru nevyberou 20 procent přijatých úvěrů (nebo se 20 procent fiduciárních prostředků vrátí do banky, protože je významná část konečných příjemců peněz rovněž jejími zákazníky). Tedy $k = 20$ procent.

Předpokládejme, že pan X si v bance A uloží 1 000 000 p. j. Banka by potom ve svém deníku zaznamenala tuto položku:

(32)	Banka A	
Má dáti		Dal
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou (pana X) 1 000 000

Pokud předpokládáme, tak jako v našem příkladě, že je proveden původní vklad 1 000 000 p. j., $c = 0,1$ a $k = 0,2$, nadbytečné rezervy jsou právě $r = 900\,000$, a proto:

$$[20] \quad x = \frac{900\,000}{0,2 \cdot 0,1 + 1 - 0,2} = \frac{900\,000}{1,02 - 0,2} = \frac{900\,000}{0,82} = 1\,097\,560 \text{ p. j.}$$

To je samozřejmě stejný výsledek, jaký jsme dostali ze vzorce [4].

Banka A by potom byla schopna vytvořit a poskytnout úvěry dlužníkovi Z ve výši určené vzorcem [3]. Výsledkem by byl tento záznam:

(33)	Banka A			
	Má dáti		Dal	
	1 097 560	Úvěr pro Z	Vklady na požádanou	1 097 560

A protože $k = 0,2$, 80 procent poskytnutého úvěru by bylo vybráno. Výsledkem by byla tato položka:

(34)	Banka A			
	Má dáti		Dal	
	878 048	Vklady na požádanou	Hotovost	878 048

Rozvaha banky A by po těchto zápisech vypadala takto:

(35)	Banka A			
	Rozvaha			
	$c = 0,1$ a $k = 0,2$			
	Aktiva		Pasiva	
	Hotovost	121 952	Vklady na požádanou	1 219 512
	Úvěry	1 097 560		
	Aktiva celkem	1 219 512	Pasiva celkem	1 219 512

Předpokládejme, že když Z vybere svůj vklad, zaplatí Y, jenž je zákazníkem banky B a uloží si svoje peníze tam. Výsled-

kem budou tři záznamy obdobné třem výše uvedeným. K určení částek by znovu sloužil vzorec [3].

(36)		Banka B	
Má dáti		Dal	
878 048	Hotovost	Vklady na požádanou (pana Y)	878 048
963 710	Úvěr pro V	Vklady na požádanou	963 710
770 969	Vklady na požádanou	Hotovost	770 969

Po těchto operacích by rozvaha banky B vypadala následovně:

(37)		Banka B Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0,2$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	107 079	Vklady na požádanou	1 070 789
Úvěry	963 710		
Aktiva celkem	1 070 789	Pasiva celkem	1 070 789

Představíme-li si, že V zaplatí svoje dluhy U, jenž pak přijaté peníze uloží ve svojí bance, bance C, potom budou výsledkem následující deníkové záznamy:

(38)		Banka C	
Má dáti		Dal	
770 969	Hotovost	Vklady na požádanou (Pana U)	770 969
846 185	Úvěr pro R	Vklady na požádanou	846 185
676 948	Vklady na požádanou	Hotovost	676 948

Tento poslední záznam by banka provedla v okamžiku, kdy R vybere 80 procent ($k = 0,2$) svojí půjčky z banky C, aby zaplatil svým věřitelům (kupříkladu T).

Jakmile byly tyto operace dokončeny, rozvaha banky C vypadá takto:

(39)		Banka C Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0,2$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	94 021	Vklady na požádanou	940 206
Úvěry	846 185		
Aktiva celkem	940 206	Pasiva celkem	940 206

A pokud věřitel T, jakmile přijme dlužnou částku, ji uloží ve svojí bance, bance D, výsledkem budou tyto položky:

(40)		Banka D	
Má dáti		Dal	
676 948	Hotovost	Vklady na požádanou (pana T)	676 948
742 992	Úvěr pro S	Vklady na požádanou	742 992
594 393	Vklady na požádanou	Hotovost	594 393

Poslední položku v deníku by banka zaznamenala v okamžiku, kdy S zaplatí svým věřitelům.

V tomto okamžiku by rozvaha banky D byla tato:

(41)		Banka D Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0,2$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	82 555	Vklady na požádanou	825 547
Úvěry	742 992		
Aktiva celkem	825 547	Pasiva celkem	825 547

Tímto způsobem proces pokračuje a řetěz vkladů a půjček se rozšiřuje na všechny banky v systému. V okamžiku, kdy účinky původního vkladu 1 000 000 p. j. vymizely, by celkové vklady vytvořené bankovním systémem byly součtem následující posloupnosti:

$$[21] \quad 1\,219\,512 + 1\,219\,512 \cdot 0,878 + 1\,219\,512 \cdot 0,878^2 + \dots = \\ a + ar + ar^2 + \dots = \sum_{n=0}^{\infty} ar^n; \text{ kde } a = 1\,219\,512$$

$$\text{a kvocient } r = (1 - k) \frac{(1 - c)}{1 + k(c - 1)}$$

To je zapříčiněno faktem, že by se v našem příkladě r rovnalo 80 procentům $(1 - k)$ podílu vkladů nově vytvořených každou bankou v každém kroku. Tento podíl dostáváme ze vzorce [3] a je roven:

$$\frac{(1 - c)}{1 + k(c - 1)}$$

Proto: [22]

$$r = (1 - 0,2) \frac{1 - 0,1}{1 + 0,2(0,1 - 1)} = 0,8 \frac{0,9}{1 + 0,2(0,1 - 1)} = \frac{0,72}{1 - 0,18}$$

$$r = \frac{0,72}{0,82} = 0,87804878$$

A protože $|r| < 1$, použijeme vzorce [11] a [12].

$$[23] \quad \sum_{n=0}^{\infty} ar^n = \frac{a}{1 - r} = \frac{1\,219\,512}{0,1219512} = 10\,000\,000 \text{ p. j.}$$

Suma vkladů v bankovním systému, D , by se tedy rovnala:

$$[24] \quad D = \frac{ds_1}{1 - \frac{(1 - k)(1 - c)}{1 + k(c - 1)}} = 10\,000\,000 \text{ p. j.}$$

V tomto příkladu ds_1 představuje sekundární vklady v bance A a rovná se 1 219 512 p. j.

Čistá úvěrová expanze, x , způsobená celým bankovním systémem, by se rovnala:

$$[25] \quad x = D - d = 10\,000\,000 - 1\,000\,000 = 9\,000\,000$$

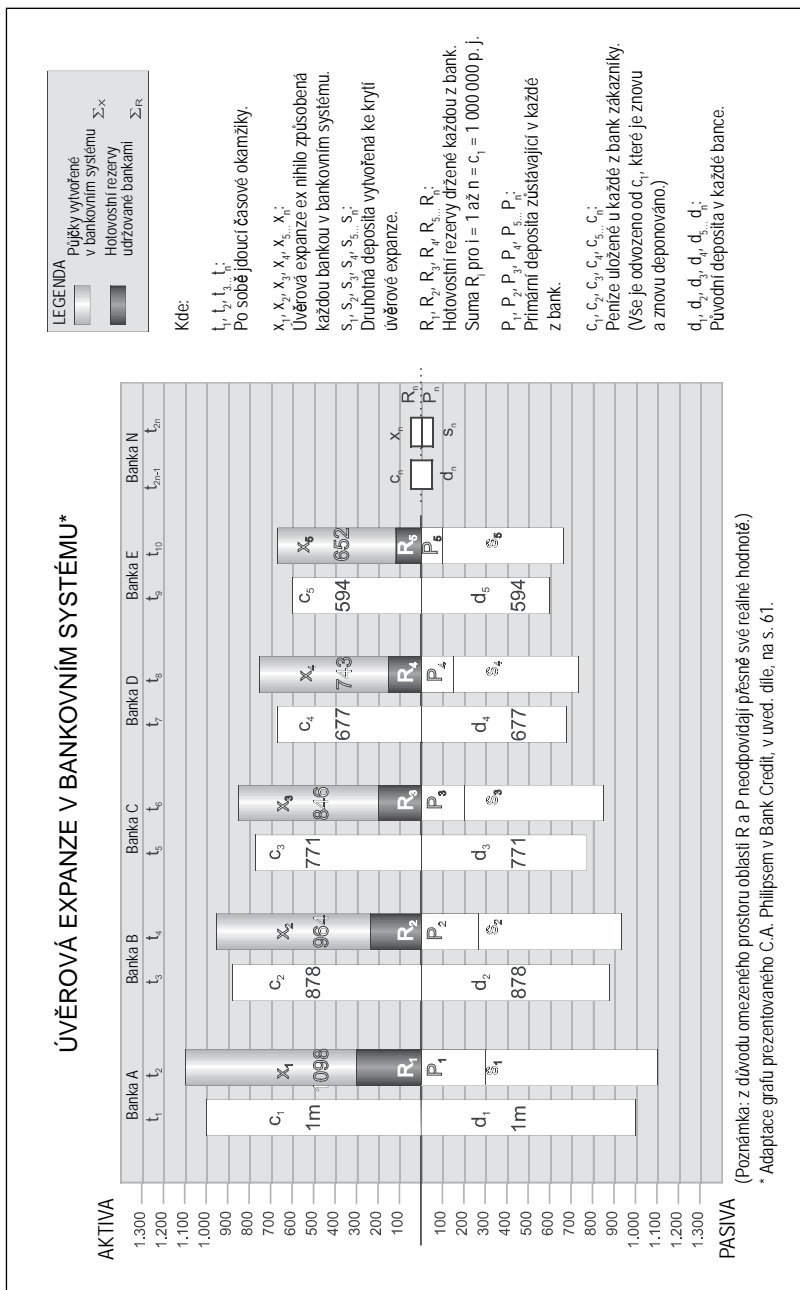
Shrnutí těchto výsledků je v tabulce IV-1 a grafu IV-1. Pro každou členskou banku v systému jsou zde uvedeny detaily.

TABULKA IV-1
SYSTÉM BANK „NORMÁLNÍ“ VELIKOSTI
(k = 0,2 a c = 0,1)

	Peníze zbývající v trezoru každé banky	Úvěrová expanze (půjčky vytvořené <i>ex nihilo</i>)	Vklady
Banka A	122 000	1 098 000	1 220 000
Banka B	107 100	964 000	1 071 000
Banka C	94 000	846 000	940 000
Banka D	82 600	743 000	826 000
Banka E	72 500	652 000	725 000
Banka F	63 700	573 000	637 000
Banka G	55 900	503 000	559 000
Banka H	49 100	442 000	491 000
Banka I	43 000	387 000	430 000
Banka J	37 800	340 000	378 000
. . . . .	.	.	.
. . . . .	.	.	.
Součty za bankovní systém			
	$d = 1\,000\,000$	$x = D - d =$ $= 9\,000\,000$	$D = 10\,000\,000$

Poznámka: poslední tři místa byla zaokrouhlena.

GRAF IV-1

TVORBA ÚVĚRŮ V SYSTÉMU MALÝCH BANK

Předpokládejme nyní, že všechny banky v systému jsou velmi malé. Každá má k rovno nule a c rovno 0,1. Následujeme-li vzor předchozích záznamů, deníkové položky pro by pro tento bankovní systém vypadaly takto:

Když je v bance A proveden vklad na požádanou ve výši 1 000 000 p. j.:

(42)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou	1 000 000
900 000	Úvěr Z	Vklady na požádanou	900 000
900 000	Vklady na požádanou	Hotovost	900 000

Když Z vybere 900 000 p. j., aby zaplatil Y, rozvaha banky A vypadá takto:

(43)		Banka A Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	100 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Úvěr Z	900 000		
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Uloží-li pak Y 900 000 ve svojí bance, bance B, která je rovněž malá a má k rovno nule a c rovno 0,1, výsledkem budou tyto položky:

(44)	Banka B		
	Má dáti	Dal	
900 000	Hotovost	Vklady na požádanou	900 000
810 000	Úvěry V	Vklady na požádanou	810 000
810 000	Vklady na požádanou	Hotovost	810 000

Rozvaha banky B by vypadala takto:

(45)	Banka B Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0$		
	Aktiva	Pasiva	
Hotovost	90 000	Vklady na požádanou	900 000
Úvěr V	810 000		
Aktiva celkem	900 000	Pasiva celkem	900 000

Pokud nyní V vybere půjčku ze svojí banky, aby zaplatil U, a U uloží peníze ve svojí bance, bance C, která je také malá a má k rovné nule a c rovné 0,1, záznamy banky C budou tyto:

(46)		Banka C	
Má dáti		Dal	
810 000	Hotovost	Vklady na požádanou	810 000
729 000	Úvěř T	Vklady na požádanou	729 000
729 000	Vklady na požádanou	Hotovost	729 000

Rozvaha banky C by vypadala takto:

(47)		Banka C Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	81 000	Vklady na požádanou	810 000
Úvěry pro T	729 000		
Aktiva celkem	810 000	Pasiva celkem	810 000

Když T zaplatí svému věřiteli S a S poté peníze uloží v ban-
ce D, která je rovněž malá s k rovným nule a c rovným 0,1,
dostaneme tyto položky:

(48)		Banka D	
Má dáti		Dal	
729 000	Hotovost	Vklady na požádanou	729 000
656 100	Úvěry	Vklady na požádanou	656 100
656 100	Vklady na požádanou	Hotovost	656 100

Rozvaha banky D by pak vypadala takto:

(49)		Banka D Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	72 900	Vklady na požádanou	729 000
Úvěry S	656 100		
Aktiva celkem	729 000	Pasiva celkem	729 000

Celkové vklady v systému velmi malých bank se rovnají součtu posloupnosti identické s tou ze vzorce [8], jež se vztahovala na monopolní banku:

$$\begin{aligned}
 [26] \quad & 1\,000\,000 + 1\,000\,000 \cdot 0,9 + 1\,000\,000 \cdot 0,9^2 + \\
 & + 1\,000\,000 \cdot 0,9^3 + \dots = \sum_{n=0}^{\infty} ar^n; \\
 & \text{kde } a = 1\,000\,000 \text{ a } r = 0,9.
 \end{aligned}$$

Jak ukazuje poznámka pod čarou č. 27, tento součet se rovná:

$$\frac{a}{1-r} = \frac{a}{1-(1-c)} = \frac{a}{c} = \frac{1\,000\,000}{0,1} = 10\,000\,000 \text{ p. j.}$$

Jelikož $a = d =$ původně uložených 1 000 000 p. j., celkové vklady určíme pomocí vzorce:

$$[27] \quad \frac{d}{1-(1-c)} = \frac{d}{c}$$

Vzorec je identický s multiplikátorem deposit v případě jediné monopolní banky [14].

Mějme také na paměti, že:

$$[28] \quad r = (1-k) \frac{1-c}{1+k(c-1)}$$

Vzhledem k faktu, že bankovní systém se v tomto případě skládá z malých bank a $k=0$, potom dosadíme-li tuto hodnotu za k ve vzorci [28], dostaneme $r = 1 - c = 0,9$, což už jsme věděli.

Celý bankovní systém skládající se z malých bank proto vytváří objem vkladů (10 000 000 p. j.) a čistou úvěrovou expanzi (9 000 000 p. j.) shodné s těmi v případě monopolní banky, pro níž $k=1$. Tyto výsledky shrnuje tabulka IV-2.

Systém malých bank (kde $k=0$) je zjevně výjimkou v rámci celkového bankovního systému (kde je k menší než 1, ale větší než 0). Tento příklad je však snadno pochopitelný a v učebnicích je proto často modelem používaným k vysvětlení tvorby úvěrových peněz finančním systémem.³⁰

³⁰ Viz například Juan Torres López, *Introducción a la economía política* (Madrid: Editorial Cívitas, 1992), s. 236–239; a José Casas Pardo, *Curso de economía*, 5. vyd. (Madrid, 1985), s. 864–866.

Tabulka IV-2
SYSTÉM MALÝCH BANK
 ($k = 0$ a $c = 0,1$)

	Peníze zbývající v trezoru každé banky	Úvěrová expanze (půjčky vytvořené <i>ex nihilo</i>)	Vklady
Banka A	100 000	900 000	1 000 000
Banka B	90 000	810 000	900 000
Banka C	81 000	729 000	810 000
Banka D	72 900	656 000	729 000
Banka E	65 600	590 000	656 000
Banka F	59 000	531 000	590 000
Banka G	53 100	478 000	531 000
Banka H	47 800	430 000	478 000
Banka I	43 000	387 000	430 000
Banka J	38 700	348 000	387 000

Součty za bankovní systém

$$d = 1\,000\,000 \quad x = \frac{d(1-c)}{c} = 9\,000\,000 \quad \frac{d}{c} = 10\,000\,000$$

Poznámka: poslední tři místa byla zaokrouhlena.

Je rovněž pravdou, že bankovní systém skládající se z jediných monopolních bank (když $k = 1$) je zvláštním případem v rámci širší kategorie izolovaných bank, jež provádějí expanzi vkladů a úvěrů.

Abychom náš výklad shrnuli – dva konkrétní příklady vedou ke stejným výsledkům, co se týče nově vytvořených půjček (9 000 000 p. j.) a celkového objemu vkladů (10 000 000 p. j.). Prvním příkladem je systém tvořený malými bankami, z nich každá má k rovné nule. Druhým je osamocená banka s k rovným jedné. Vzhledem k tomu, že oba případy jsou

snadno pochopitelné, v učebnicích jsou často používány jako příklady, na nichž se vysvětluje tvorba vkladů a objem úvěrů vytvořených bankovním systémem. Podle toho, o jaký jde text, se autor odkazuje buď na systém malých bank, nebo na jedinou monopolní banku (nebo takovou, jejíž zákazníci jsou konečnými příjemci půjček, jež poskytne).³¹

6

NĚKOLIK DALŠÍCH PROBLÉMŮ

PŘÍPAD, KDY EXPANZI ZAHAJUJÍ VŠECHNY BANKY SOUČASNĚ

Ve světle faktu, že jsme v tomto kontextu nuceni nabídnout zjednodušený pohled na procesy úvěrové expanze, je nyní nutné učinit několik doplňujících poznámek a vysvětlení. Pro začátek: proces expanze, jenž jsme popsali, vychází pouze z nárůstu objemu peněz uložených v původní bance (v našem příkladě *d* představuje 1 000 000 p. j. uložených v bance A). Nicméně jak historicky s vývojem bankovníctví, tak v současnosti jsou všechny procesy úvěrové expanze charakterizovány tím, že nové peníze vstupují do bankovního systému ne skrze jednu jedinou banku, ale skrze mnoho bank (či dokonce ve větším či menším rozsahu skrze všechny banky v systému). Jak odhaluje Richard G. Lipsey,³² úvěrová expanze, kterou jsme popsali a která probíhá *ex nihilo* a je kryta vyvážením nutných bankovních vkladů, *se bude objevovat znovu tak často, jak často v kterékoliv z bank bude uložen 1 000 000 p. j. Rozsáhlý expanzní proces je proto v praxi mnohem významnější a kvalitativně komplikovanější, neboť začíná současně u mnoha bank a z mnoha vkladů. Jen v našem příkladu, který zahrnoval rezervní poměr 10 procent,*

³¹ Tento příklad upřednostňuje Bresciani-Turroni ve svojí knize *Curso de economía*, svazek 2, s. 133–138.

³² Richard G. Lipsey, *An Introduction to Positive Economics*, 2. vyd. (Londýn: Weidenfeld and Nicolson, 1966), s. 682–683.

byly nakonec vytvořeny půjčky ve výši 9 000 000 p. j., což je částka devětkrát vyšší než původní vklad. Ve výsledku se peněžní zásoba znásobila desetkrát. Hlavním závěrem je, že pokud všechny banky zároveň obdrží nové peněžní vklady, budou schopny expandovat úvěry, aniž by musely snižovat svoje hotovostní rezervy. I když totiž poskytnou půjčky, jež by mohly vést k vybírání hotovosti (jak jsme až dosud předpokládali v účetních záznamech), zároveň obdrží vklad části peněz půjčených jinými bankami. *V praxi proto nemusí nastat významné poklesy v rezervách bank, přičemž každá banka, zatímco udržuje svoje rezervy prakticky netknuté, bude schopna poskytovat půjčky, a tedy vytvořit vklady bez vážného rizika.*

Tento teoretický argument přiměl řadu autorů, mezi nimi Murray N. Rothbarda,³³ psát o procesu úvěrové expanze v bankovním systému z hlediska toho, že izolovaná banka neztrácí rezervy, když poskytuje nové půjčky. Místo toho udržuje objem svých rezerv nezměněný a všemožně se snaží vytvořit nové půjčky ve výši násobku určeného převráceným poměrem rezervního poměru. Argument, proč vysvětlovat bankovní multiplikátor tímto způsobem, dokonce i v případě izolované banky, je, že banka se pokusí vyhnout snížení rezerv v procesu poskytování půjček (to jest, že bankéř si nebude chtít ponechat 1 000 000 p. j. a půjčit 900 000). Místo toho je pro banku mnohem výhodnější udržet si rezervní poměr tak, že půjčí mnohem větší částku a původní hotovostní rezervy ponechá nezměněné (tedy tak, že bude držet 1 000 000 p. j. v hotovosti a *ex nihilo* vytvoří 9 000 000 p. j. v nových půjčkách). V praxi může úroveň hotovostních rezerv být zajištěna, pokud úvěrová expanze probíhá *současně* u všech bank. To proto, že pokles hotovosti, který banka zaznamená, když poskytne úvěry, bude vyrovnáván přijímáním nových deposit pocházejících z půjček, které poskytly ostatní banky.

Když je proces expanze podán takto, není tak často snadno srozumitelný pro nespécialisty, dokonce ani pro profesionály v bankovním sektoru, kteří jsou zvyklí považovat svoje

---

³³ Rothbard, *The Mystery of Banking*, kap. 8, s. 111–124.

„podnikání“ za pouhé zprostředkování mezi vkladateli a vypůjčovateli. Jasný důkaz, že přístup Rothbarda a dalších je zcela správný, ovšem spočívá ve faktu, že pro naše účely není žádný rozdíl v tom, zda studujeme případ rozebíraný až dosud (původní vklad 1 000 000 p. j. rozprostřený do celého bankovního systému), nebo zda si představíme bankovní systém složený z deseti bank, z nichž každá současně obdrží vklad 100 000 p. j. (tj. celkem 1 000 000 p. j. rozdělených mezi deset bank). V druhém případě bude každá banka udržovat nezměněných 100 000 p. j. v hotovosti, což bankám umožní expandovat úvěry a vytvořit *ex nihilo* nové fiduciární prostředky ve výši 900 000 p. j. Každá banka bude schopna udržovat stabilní hotovostní rezervy 100 000 p. j., pokud jsou možné poklesy těchto rezerv zapříčiněné poskytnutím úvěrů vyrovnány novými vklady pocházejícími z úvěrů poskytnutých ostatními bankami. Proto v případě, že všechny banky přivodí úvěrovou expanzi současně, je každá z nich schopna udržovat svoje hotovostní rezervy nezměněné a při rezervním poměru 0,1 vytvořit z ničeho až devítinásobek počátečních vkladů v podobě úvěrů krytých novými fiduciárními prostředky. Prozkoumejme tento proces simultánní expanze z hlediska účetních záznamů.

Budeme předpokládat, že každá z deseti bank obdrží 1 000 000 p. j. v nových, původních peněžních vkladech. Všech deset bank je stejně velkých a každá má rezervní poměr, c , 10 procent a (pro zjednodušení) k rovno nule. Předpokládejme také, že každá banka má tržní podíl 10 procent. Jinými slovy, na každou banku případnou transakce deseti procent všech zákazníků na trhu, na němž operuje. Zákazníci jsou kromě toho náhodně rozmístěni. Začnou-li tyto banky současně expandovat úvěry podle procesu popsaného v záznamech (42) a následujících, je zjevné, že kterákoli z nich, kupříkladu banka A, někdy obdrží vklady pocházející z půjček poskytnutých ostatními bankami, jak ukazuje tabulka IV-2. Pokud všechny banky provádějí úvěrovou expanzi zároveň, položky v účetním deníku banky A budou vypadat takto:

(50)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou	1 000 000
900 000	Úvěry	Vklady na požádanou	900 000
900 000	Vklady na požádanou	Hotovost	900 000

Proti tomuto poklesu stavu hotovosti by působil vklad na požádanou od konečného příjemce úvěru poskytnutého například bankou B. Výsledkem by byly tyto položky:

(51)		Banka A	
Má dáti		Dal	
900 000	Hotovost	Vklady na požádanou z úvěrů poskytnutých bankou B	900 000
810 000	Úvěry	Vklady na požádanou	810 000
810 000	Vklady na požádanou	Hotovost	810 000

Banka A by těchto 810 000 p. j. nakonec získala zpět v podobě vkladu pocházejícího z úvěrů poskytnutých například bankou C. Deníkové záznamy by vypadaly takto:

(52)		Banka A	
Má dáti		Dal	
810 000	Hotovost	Vklady na požádanou z úvěrů poskytnutých bankou C	810 000
729 000	Úvěry	Vklady na požádanou	729 000
729 000	Vklady na požádanou	Hotovost	729 000

S tím, jak by tento proces pokračoval, by banka A obdržela vklady od příjemců úvěrů poskytnutých bankami D, E, F, G, H, I a J. Proces jsme v našem vysvětlení velmi zjednodušili. Ve skutečnosti banka obdrží v průměru 10 procent z deseti půjček 900 000 p. j. poskytnutých v prvním kroku každou bankou v systému. Poté obdrží 10 procent z deseti půjček 810 000 p. j. poskytnutých každou bankou ve druhém kroku, 10 procent z deseti úvěrů ve výši 729 000 p. j. ve třetím kroku atd.

Předpokládáme-li tedy, že každá z deseti bank obdrží 1 000 000 p. j. v původních vkladech a banky provádějí úvěrovou expanzi současně, potom rozvaha kterékoliv z nich, ku příkladu banky A, bude vypadat takto:

(53)		Banka A Rozvaha $c = 0,1$ a $k = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou (primární)	1 000 000
Úvěry	9 000 000	Vklady na požádanou (sekundární)	9 000 000
Aktiva celkem	10 000 000	Pasiva celkem	10 000 000

Rozvaha každé banky by se proto shodovala s rozvahou, kterou jsme objevili, když jsme předpokládali *k* rovno jedné (monopolní banku nebo takovou, jejíž klienti jsou konečnými příjemci půjček, které poskytne). To je způsobeno faktem, že přestože v tomto případě nejde o monopol, ztráta hotovosti, kterou každá banka zpočátku při úvěrové expanzi zaznamenává, je nakonec vyrovnána vklady pocházejícími z úvěrů poskytnutých ostatními bankami.

Z rozvahy (53) můžeme vyvodit, že bankéř nemusí snižovat svoje hotovostní rezervy, aby mohl zvětšit objem úvěrů svojí banky; pokud namísto toho zbytek jeho kolegů expanduje úvěry zároveň, může si udržet nezměněnou úroveň hotovostních rezerv a může rovnou poskytnout úvěry ve výši rovnající se násobku svých rezerv. (V našem případě každý bankéř drží 1 000 000 p. j. hotovostních rezerv a z ničeho vytvoří 9 000 000 p. j. v úvěrech krytých 9 000 000 p. j. sekundárních vkladů). Rothbardova interpretace onoho procesu je proto správná i v případě izolované banky, když každá z ostatních bank v systému rovněž obdrží původní vklady (to jest poměrnou částku nových peněz vytvořených v systému) a všechny expandují úvěry současně. Hotovost, kterou by každá banka teoreticky ztratila při poskytnutí úvěrů, je vyvážena vklady obdrženými od příjemců úvěrů, které poskytli bankéřovi kolegové. Každá banka tak sama může zvýšit úvěry o částku 9 000 000 p. j. Celková úvěrová expanze v systému by se pak rovnala 90 000 000 p. j. a částka všech deposit neboli peněžní zásoba by byla 100 000 000 p. j.

Ke stejným číselným výsledkům jako v tabulce IV-2 můžeme dospět jednoduše předpokladem, že původní vklad 1 000 000 p. j. je proveden v bance A a rozdělen rovnoměrně mezi deset bank v systému, z nichž každá dostane 100 000 p. j. Oněch 100 000 p. j. by zůstalo nezměněných v trezoru každé z bank. Každá by mohla expandovat úvěry o 900 000 p. j. a celý bankovní systém by proto mohl vytvořit 9 000 000 p. j. v nových půjčkách a celkem 10 000 000 p. j. v primárních a sekundárních vkladech.

Tento poslední příklad, který shrnuje naši účetní analýzu expanze úvěrů a vkladů prováděné jednotlivými bankami a bankovními systémy, je zjevně nejrealističtější. V dnešním měnovém systému prostupuje nárůst peněžní zásoby celým systémem a dostává se prakticky ke všem bankám. Umožňuje jim tak souběžně expandovat úvěry v souladu s procesy, které jsme popsali. Kromě toho existují jasné historické údaje o tom, že banky nikdy nevznikly samy, ale ve skupinách. Dokonce Saravia de la Calle se zmiňuje, že bankéři se ustanovili ve skupinách nabízejících „záruky a jednajících jako ručitelé jeden pro druhého“.³⁴ To znamená, že v době Kastilských trhů šestnáctého století už si bankéři byli vědomi důvěrných vztahů a silné podobnosti zájmů, jež je spojovaly, pokud šlo o úspěch či selhání jejich podnikání. Uvědomovali si, že se musí vzájemně podporovat.

V otázce zlatého standardu a peněžní nabídky založené na objevování nových zlatých dolů a vývoji těžebních technik můžeme předpokládat, že nové peníze pocházející z podstatných nových objevů by se na začátku dostaly do rukou jen několika bankéřů a od nich by se rozšířily po zbytku bankovního systému. Nespustily by proto proces souběžné úvěrové expanze, ale postupný proces, při kterém by peníze prostoupily celým systémem.

Můžeme učinit závěr, že pokud existuje mnoho bank a mnoho nových vkladů a banky provádějí úvěrovou expanzi současně, podle procesů, které jsme studovali, bude dokonce i izolovaná banka schopna udržet stabilní úroveň rezerv a sama poskytnout úvěry ve výši násobku této úrovně, částky určené převrácenou hodnotou rezervního poměru (když $k=0$).³⁵ Vklady tedy kryjí bohatství, které si bankéři přivlastňují

³⁴ Saravia de la Calle, *Instrucción de mercaderes*, s. 180.

³⁵ Za těchto okolností, které nejvíce připomínají skutečné tržní podmínky, ztrácí Phillipsovo tvrzení důvěryhodnost. Podle něj (*Credit Banking*, s. 64) „v bankovním systému platí, že vklady jsou hlavně plody úvěrů. Pro individuální banku jsou úvěry plody vkladů“. Toto druhé tvrzení je za skutečných podmínek tím nesprávným.

při úvěrové expanzi, zjevně pouze v účetních knihách. Z účetního (ale ne právního) hlediska náleží formální vlastnictví těchto úvěrů držitelům vkladů, neboť za normálních okolností považují svoje vklady za peníze (dokonalé peněžní substituty), které mohou použít ve svých transakcích, aniž by je kdy museli vybrat ve fyzických peněžních jednotkách. Je nicméně zjevné, že aktiva generovaná bankovním systémem vlastně nepatří nikomu. Do značné míry by ale mohla být považována za majetek akcionářů, ředitelů a správců banky, tedy lidí, kteří ve skutečnosti využívají mnoho z ekonomických výhod tohoto bohatství s tou dodatečnou výhodou, že nevystupují jako vlastníci (vzhledem k tomu, že podle účetních knih ono bohatství vlastní vkladatelé).

Jinými slovy, vklady za normálních okolností pocházejí z úvěrů a jsou pouhým druhotným, v účetnictví zachyceným výsledkem bohatství, jež banky hromadí a jež si trvale ponechávají. K tomuto tématu se v knize vrátíme později v úvahách o bankovkách v poslední kapitole, kde předložíme náš návrh na proces bankovní reformy.

Důvodem je fakt, že za existence mnoha bank a mnoha původních vkladů a za předpokladu, že tyto banky expandují úvěry současně, jsou vklady každé jednotlivé banky také výsledkem úvěrové expanze prováděné unisono všemi bankami. V kapitole 8 prozkoumáme jistou možnost (odmítanou Selginem), že by i v systému svobodného bankovníctví banky mohly současně zahájit úvěrovou expanzi, i když se objem primárních deposit ve všech z nich nezvýší (to jest všeobecným snížením hotovosti či rezervního poměru). Ve stejné kapitole vysvětlíme, jak učinil Mises, že v systému svobodného bankovníctví banka, která jednostranně expanduje úvěry snížením svých hotovostních rezerv pod obezřetnou úroveň, ohrozí svoji solvenci. Tyto dva jevy mají na svědomí univerzální tendenci bankéřů dohodnout se na společné organizaci jednotné míry úvěrové expanze (obvykle skrze centrální banku).

ÚNIK PENĚŽNÍ ZÁSOBY Z BANKOVNÍHO SYSTÉMU

V realitě další složitost vyplývá z faktu, že pokaždé, když jsou poskytnuty úvěry a vytvořeny a vybrány vklady, jistá část peněžní zásoby „unikne“ ze systému, a ponechají si ji jednotlivci, kteří si nepřejí ji uložit v bance. Čím větší podíl v každé etapě fyzicky „unikne“ do kapes jednotlivců a zůstane mimo bankovní systém, tím menší bude expanzivní schopnost bank tvořit nové úvěry.

V systému malých bank (kde $k = 0$) s rezervním poměrem 10 procent ($c = 0,1$), pokud f představuje podíl peněžní zásoby, který unikne z bankovního systému, a $f = 0,15$, potom půjčí-li banka A 900 000 p. j., byla by částka, jež se navrátí do bankovního systému, rovna $(1 - f)900\ 000 = (1 - 0,15)900\ 000 = 0,85 \cdot 900\ 000 = 765\ 000$ p. j. Pokud se tedy zabýváme systémem malých bank a položíme $k = 0$, $c = 0,1$ a $f = 0,15$, můžeme použít tyto vzorce:

Jsou-li D_N čisté celkové vklady, skládající se z hrubých vkladů D_G minus celková částka, jež unikne z bankovního systému, F , potom:

$$[29] \quad D_N = D_G - F$$

Celkové množství peněz, jež unikne ze systému, se logicky bude rovnat f násobeno celkovou částkou hrubých vkladů D_G , kde f je procentní podíl peněz opouštějících systém. To jest:

$$[30] \quad F = fD_G$$

Původně uložená částka se naopak rovná částce čistých vkladů násobené odpovídajícím rezervním poměrem plus celková částka, jež unikla ze systému:

$$[31] \quad d = D_N \cdot c + F$$

Dosadíme-li do této rovnice hodnotu D_N ze vzorce [29] a hodnotu F ze [30], dostaneme:

$$[32] \quad d = (D_G - F)c + fD_G$$

Když F v rovnici nahradíme členem fD_G , dostaneme:

$$[33] \quad d = (D_G - fD_G)c + fD_G$$

Potom vytkneme D_G :

$$[34] \quad d = D_G(c - cf + f)$$

A proto:

$$[35] \quad D_G = \frac{d}{(c - cf + f)}$$

Protože $D_N = D_G(1 - f)$,

$$[36] \quad D_N = D_G(1 - f) = \frac{d(1 - f)}{c - cf + f} = \frac{d(1 - f)}{c(1 - f) + f} = \frac{d}{c + \frac{f}{1 - f}}$$

To by byl vzorec pro čisté vklady vytvořené bankovním systémem. Úvěrová expanze způsobená bankovním systémem, který část peněz opustí, by se rovnala:

$$[37] \quad x = D_N - d = \frac{d}{c + \frac{f}{1 - f}} - d$$

Dosadíme-li do předchozích vzorců za f nulu, zůstanou nám stejné rovnice, jaké jsme pro určení celkového objemu vkladů a celkové úvěrové expanze používali až doposud:

$$[38] \quad D_N = \frac{d}{c} = \frac{10\,000\,000}{0,1} = 10\,000\,000$$

a

$$[39] \quad x = \frac{d}{c} - d = \frac{d(1 - c)}{c} = \frac{1\,000\,000(0,9)}{0,1} = 9\,000\,000$$

Podívejme se, na jakou hodnotu úvěrová expanze klesne, pokud stejně jako v předchozím případě $d = 1\,000\,000$ p. j.

a $c = 0,1$ a navíc 15 procent peněžní zásoby opustí bankovní systém ($f = 0,15$).

$$\begin{aligned}
 [40] \quad D_N &= \frac{1\,000\,000}{0,1 + \frac{0,15}{1 - 0,15}} = \frac{1\,000\,000}{0,1 + \frac{0,15}{0,85}} = \\
 &= \frac{0,85 \cdot 1\,000\,000}{0,085 + 0,15} = \frac{850\,000}{0,235} = 3\,617\,021
 \end{aligned}$$

V bankovním systému, z něhož unikne 15 procent peněžní zásoby, by tedy celková suma deposit byla 3 617 021 p. j. namísto 10 000 000 p. j. v případě s $f = 0$.

Čistá úvěrová expanze by byla rovna $x = 3\,617\,021 - 1\,000\,000 = 2\,617\,021$, namísto 9 000 000 p. j., které jsou vytvořeny, když systém neopustí žádné peníze. Když je tedy podíl peněz, které odejdou, větší než nula, schopnost bankovního systému tvořit úvěry a půjčky *ex nihilo* významně klesá.³⁶

³⁶ K těmto vzorcům jsme dospěli sledováním postupu, který popsali Armen A. Alchian a William R. Allen v *University Economics* (Belmont, Ca.: Wadsworth Publishing, 1964), s. 675–676. Pokud by zákonný rezervní požadavek byl snížen na nulu, jak je stále více požadováno, celková suma čistých vkladů D_N by byla:

$$D_N = \frac{d}{\frac{f}{1-f}} = \frac{d(1-f)}{f} = \frac{1\,000\,000(0,85)}{0,15} = 5\,666\,667 \text{ p. j.}$$

A čistá úvěrová expanze, x :

$$x = D_N - d = 4\,666\,667 \text{ p. j.}$$

Musíme proto dojít k závěru, že pokud by systém neopustila žádná část peněžní zásoby ($f = 0$) a úřady dohlížející na bankovníctví by odstranily rezervní požadavek ($c = 0$), mohly by tak vyhnat objem úvěrové expanze tak vysoko, jak by chtěly, protože:

$$D_N = \frac{d}{0} = \infty$$

(Tato expanze by měla řadu ničivých účinků na reálnou strukturu výroby. Viz kapitolu 5.)

UDRŽOVÁNÍ REZERV PŘEVYŠUJÍCÍCH POVINNÉ MINIMUM

Další komplikace, která má podobné účinky jako ty popsané v předchozím oddíle, nastává, když banky drží hotovostní rezervy převyšující minimální požadovanou výši. K tomu pravděpodobně dojde v určitých fázích hospodářského cyklu, v nichž se banky chovají relativně opatrněji, nebo jsou nuceny zvýšit rezervy kvůli obtížím s hledáním dostatečného počtu úvěruschopných dlužníků ochotných vzít si úvěr, nebo obojí. To se stává například ve fázích ekonomické recese, které následují po úvěrové expanzi. Udržování hotovostních rezerv nad nutnou úroveň v každém případě snižuje schopnost bankovního systému provádět úvěrovou expanzi stejným způsobem jako f , podíl peněžní zásoby opouštějící systém.³⁷

---

³⁷ Abychom ilustrovali, jak významně mohou výše uvedené faktory přispět k poklesu multiplikátoru bankovní expanze, musíme nejprve poznamenat, že například ve Španělsku celá peněžní zásoba sestává ze zhruba 50 bilionů peset (166,386 peset = 1 euro), což zahrnuje hotovost v držení veřejnosti, vklady na požádanou, spořicí a termínované vklady. (Ve španělském bankovním systému jsou termínované vklady navzdory svému názvu obvykle pravými vklady na požádanou, protože je možné je bez postihu nebo jen za malý poplatek kdykoliv vybrat.) Z oné celkové peněžní zásoby je jen asi 6,6 bilionu peset ve formě hotovosti v rukou veřejnosti. To znamená, že něco málo přes 13,2 procenta celku odpovídá této hotovosti držené veřejností a multiplikátor bankovní expanze by proto ve Španělsku byl vyšší než 7,5 (což by se rovnalo rezervnímu poměru 13,2 procenta). Jelikož současné povinné rezervy ve Španělsku činí dvě procenta (dle oběžníku národní banky č. 1/1996 z 11. října, později potvrzeno regulacemi Evropské centrální banky), rozdíl mezi nimi a 13,2 procenta může být přisouzen vlivu f , podílu peněz, které uniknou ze systému a do kapes občanů. Uplynulá ekonomická recese možná hrála svoji roli růstem objemu hotovosti a vkladů držených bankami a dočasným snížením jejich potenciálu podpořit úvěrovou expanzi. Naše komentáře jsou založeny na předběžných datech z června zveřejněných v srpnu 1994 v *Boletín Estadístico del Banco de España*, ochotně poskytnutých Luisem Alfonsem Lópezem Garcíou, inspektorem Španělské banky.

RŮZNÉ REZERVNÍ POMĚRY PRO RŮZNÉ TYPY DEPOSIT

Konečně další komplikace, kterou se budeme zabývat, plyne z faktu, že v mnoha zemích se liší povinné rezervy pro vklady na požádanou od povinných rezerv u termínovaných vkladů, přestože, jak víme, druhé jmenované jsou v praxi často pravými vklady na požádanou. Přestože vzorce, se kterými jsme až dosud pracovali, by nyní mohly být znovu odvozeny pro oba typy deposit, stupeň složitosti výkladu by nestál za nepatrnou dodatečnou hodnotu naší analýzy, a proto zde tak neučiníme.³⁸

7

PARALELY MEZI TVORBOU VKLADŮ A EMISÍ NEKRYTÝCH BANKOVEK

Ekonomická analýza emise nekrytých bankovek, tedy operace, která se objevila dlouho po vynálezu bankovníctví s čas-
tečnými rezervami, není jedním z hlavních účelů této knihy.³⁹

³⁸ Příslušné vzorce jsou nicméně odvozeny v Laurence S. Ritter a William L. Silber, *Principles of Money, Banking and Financial Markets*, 3. revidované a aktualizované vydání. (New York: Basic Books, 1980), s. 44–46. Další práce, které detailně pokrývají formulaci teorie bankovního multiplikátoru, jsou: John D. Boorman a Thomas M. Havrilesky, *Money Supply, Money Demand and Macroeconomic Models* (Boston: Allyn and Bacon, 1972), zvláště s. 10–41; Dorothy M. Nichols, *Modern Money Mechanics: A Workbook on Deposits, Currency and Bank Reserves*, vydáno Federal Reserve Bank of Chicago, s. 29–31; a zajímavá kniha Phillipa Cagana, *Determinance and Effects of Changes in the Stock of Money, 1875–1960* (New York: Columbia University Press, 1965). José Miguel Andreu García také napsal mnoho na téma bankovních multiplikátorů a povinných rezerv. Viz například jeho články „En torno a la neutralidad del coeficiente de caja: el caso español“, v *Revista de Economía*, č. 9, a „El coeficiente de caja óptimo y su posible vinculación con el déficit público“, *Boletín Económico de Información Comercial Española* (29. červen – 5. červenec, 1987): 2425 a násl.

³⁹ Usher, *The Early History of Deposit Banking in Mediterranean Europe*, s. 9 a 192.

Na tomto místě by ale mohlo být užitečné zamyslet se blíže nad účetními a právními aspekty vydávání nekrytých bankovek, protože jak ukážeme, jeho účinky jsou shodné s těmi způsobenými tvorbou úvěrů a vkladů z něho v bankách.

Představme si, že bankovníctví se teprve začíná rodit a banky jednají jako skuteční opatrovníci peněz, jak určuje smlouva o iregulárním depositu. Dokud jsou dodržovány obecné právní principy, které jsme prostudovali v kapitolách 1 až 3, banky budou přijímat peněžní jednotky (obvykle zlato nebo jiný druh komoditních peněz), držet je ve svých trezorech a vydávat za ně vkladatelům depositní certifikáty, stvrzenky či bankovky na celou uloženou částku. Banka, která korektně plní svoje závazky, provede ve svém deníku tento záznam:

(54)		Banka A	
	Má dáti		Dal
Hotovost	1 000 000	Potvrzení o vkladu nebo bankovky	1 000 000

Když banka plní svoje závazky po dlouhou dobu a lidé jí zcela věří, je jisté, že veřejnost postupně začne používat bankovky (či depositní kupony či stvrzenky, které banka vydává výměnou za uložené peněžní jednotky), jako by samy byly oněmi jednotkami komoditních peněz. Tak přemění bankovky na peněžní jednotky (dokonalé peněžní substituty, použijeme-li Misesovu terminologii). Vzhledem k tomu, že peníze jsou současným statkem, který lidé potřebují a používají pouze jako prostředek směny a ne pro vlastní spotřebu, potom věří-li vkladatelé bance, budou moci používání bankovek donekonečna prodlužovat (nepotřebovali by jít do banky a vybrat původně uložené peněžní jednotky). Když tato situace nastane, bankéři mohou začít pociťovat pokušení vydat potvrzení o vkladu v částce převyšující sumu skutečně uložených peněžních jednotek.

Pokud tomuto pokušení podlehnou, zjevně porušují univerzální právní principy a dopouštějí se nejen zločinu padělání

(vydáním falešného potvrzení nekrytého odpovídajícím vkladem), ale i zločinu podvodu tím, že vydávají za platební prostředek dokument, kterému ve skutečnosti schází krytí.⁴⁰ Pokud nicméně lidé mají dostatečnou důvěru v banku a bankéř ze zkušenosti ví, že rezervní poměr c ve výši 0,1 mu umožní za normálních okolností dostat závazkům, bude schopen vydat až devětkrát více nových falešných potvrzení o vkladu či bankovkách. Odpovídající účetní záznam bude vypadat takto:

(55)	Banka A		
	Má dáti		Dal
	9 000 000	Úvěry	Bankovky
			9 000 000

Předpokládali jsme, že banka padělané bankovky použije k poskytnutí úvěrů, mohla by je ale použít k libovolnému účelu, například ke koupi jakéhokoliv jiného aktiva (jako jsou honosné budovy) nebo jednoduše na platbu každodenních výdajů. Pokud bankovky použije, aby poskytla úvěry, její rozvaha bude vypadat takto:

(56)	Banka A Rozvaha			
	Aktiva		Pasiva	
	Hotovost	1 000 000	Bankovky	10 000 000
	Úvěry	9 000 000		
	Aktiva celkem	10 000 000	Pasiva celkem	10 000 000

⁴⁰ Ten, kdo učinil zvláštní slib vydat určité množství zboží výměnou za konkrétní individuální dokumenty, nemůže vypsat jakékoli takové přísliby, aniž by držel odpovídající zboží. Pokud tak učiní, bude neustále podléhat hrozbě usvědčení z podvodu či neplacení spáchaného vydáním příslušného dokumentu. (Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange*, s. 209)

Věří-li lidé bance, vypůjčovatelé budou souhlasit, aby dostali svoje úvěry v bankovkách, které budou obíhat, jako by byly penězi. Za těchto podmínek může bankéř dokonce z dobrých důvodů věřit, že tyto bankovky do banky nikdo nikdy nevrátí, aby vybral původně uložené peníze. V okamžiku, kdy bankéř usoudí, že takový případ nastal, může se to projevit jako účetní položka identifikující 9 000 000 ve falešných bankovkách uvedených do oběhu jako část ročního zisku, který si bankéř může volně přivlastnit. Budou provedeny tyto záznamy:

(57)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Bankovky	1 000 000
9 000 000	Úvěry	Bankovky	9 000 000
9 000 000	Bankovky	Zisk	9 000 000

Tyto účetní záznamy odrážejí fakt, že bankéř si je jist, že nikdy nebude muset vrátit sumu bankovek, protože bankovky obíhají jako peníze. Rozvaha banky bude vypadat takto:

(58)		Banka A Rozvaha	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Bankovky	1 000 000
Úvěry	9 000 000	Zisk (vlastní kapitál)	9 000 000
Aktiva celkem	10 000 000	Pasiva celkem	10 000 000

Z této rozvahy můžeme vyvodit, že jakmile bankovky nabýly povahu peněžních jednotek, nikdo je nikdy nevrátí bance a nepožádá o uložené peníze, protože bankovky volně obíhají a samy jsou považovány za peníze. Pouze 1 000 000 z vydaných bankovek je zaznamenáno ve sloupci závazky, protože 10 procent je dost na pokrytí běžných požadavků na výměnu. Tato rozvaha se tedy rovná uznání podvodu, jehož se banka dopouští, když emituje bankovky v částce převyšující uloženou sumu peněz. Bankéři ve svých účetních knihách nikdy nezaznamenávali vydávání nekrytých bankovek tímto způsobem, neboť by to plně odhalilo podvod, jehož se dopouští. Svým klamným jednáním poškozují třetí strany, jejichž peníze ztrácejí na hodnotě kvůli nárůstu peněžní zásoby, nemluvě o ekonomických krizích a recesích, důsledku, který probereme později. Tato rozvaha je ale zjevně poctivější, v tom smyslu, že alespoň demonstruje bankéřův manévra a fakt, že vydání nekrytých bankovek představuje nekonečný zdroj financování, který bankéři umožňuje přivlastnit si značný objem bohatství.

Čtenář již si určitě povšiml, že záznamy (54) až (56) jsou identické s těmi, které jsme studovali ve vztahu k vkladům. Podstata nekrytých bankovek je vlastně shodná s podstatou sekundárních vkladů, jelikož obojí má stejné ekonomické účinky. Obojí vlastně představuje stejnou operaci a vyústí v identické účetní záznamy.

Obě činnosti generují značný objem aktiv pro banky. Ty postupně odebírají toto bohatství všem ekonomickým subjektům na trhu v procesu, kterému ekonomičtí aktéři nemohou porozumět či jej identifikovat; v procesu, jenž vede k malým poklesům kupní síly peněžních jednotek, které všichni ve společnosti používají. Úvěrová expanze je kryta vytvářením nových vkladů nebo bankovek, a protože tyto jsou samy o sobě považovány ze subjektivního pohledu veřejnosti za peníze, za normálních okolností nebudou nikdy vybrány. Tímto způsobem si banky přivlastňují velký objem bohatství, za nějž z účetního pohledu ručí vklady či bankovkami, které jim umožňují zamaskovat fakt, že z ekonomického pohledu jsou jedinými příjemci, kteří de facto plně využijí tato aktiva. Našly

tak trvalý zdroj financování, které na nich pravděpodobně nikdo nebude požadovat; „půjčku“, kterou nebudou nikdy muset vrátit (a která je tak nakonec stejná jako „dar“). Z ekonomického pohledu jsou bankéři a další příbuzné ekonomické subjekty těmi, kdo využívají oněch výjimečných okolností. Vládnou obrovskou silou vytvářet peníze a tuto sílu neustále používají, aby zvyšovali svoje aktiva, otevírali nové kanceláře, najímali nové zaměstnance atd. Kromě toho se jim podařilo udržet svoje aktivity poměrně skryté před většinou veřejnosti včetně ekonomů tak, že vytvořené úvěry kryjí závazkovými účty (depositními účty nebo účty bankovek), které neodpovídají jejich skutečnému kapitálu. Krátce řečeno, bankéři objevili svůj kámen mudrců (velmi podobný tomu hledanému ve středověku), který jim umožňuje tvořit nové peníze z ničeho, generovat tak skryté bohatství a současně tím procesem škodit a podvádět třetí strany. V účetních knihách jsou vkladatelé formálně uznáni jako vlastníci onoho bohatství, to ale v praxi nepatří nikomu (ekonomicky vzato ovšem patří samotným bankéřům). Jak jsme dříve zmínili, uznání tohoto faktu je zásadní pro naše argumenty v poslední kapitole, kde navrhujeme plán na reformování bankovního systému. Bohatství, které banky postupně nahromadily, může a musí být navráceno občanům. Procesem privatizace by mělo být zpřístupněno pro různá užití velmi důležitá pro společnost (například by mohlo pomoci splatit národní dluh nebo provést přechod k soukromému sociálnímu zabezpečení založenému na investování).

Paralely mezi vydáváním nekrytých bankovek a úvěrovou expanzí krytou sekundárními deposity vytvořenými *ex nihilo* jsou zjevné. Všechny argumenty, které jsme nabídli na předchozích stránkách, vskutku platí jak pro bankovky, tak pro vklady na požádanou. S tím na paměti se nyní stručně zamysleme nad několika účetními záznamy. Když jsou například úvěry poskytnuty proti vydání bankovek:

(59)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Bankovky	1 000 000
900 000	Úvěry	Bankovky	900 000

V tomto případě banka poskytne úvěry z ničeho jednoduše tak, že vydá „falešné“ bankovky a předá je vypůjčovatelům. V nejhorsím případě, když tito dlužníci vrátí bankovky bance, aby dostali jednotky komoditních peněz z trezoru, bude rozvaha banky vypadat takto:

(60)		Banka A Rozvaha	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	100 000	Bankovky	1 000 000
Úvěry	900 000		
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Předpokládáme-li, že dlužníci těmito penězi zaplatí jiným lidem, kteří je nakonec přinesou do jiné banky, například banky B, která rovněž vydává bankovky bez krytí, banka by provedla tyto deníkové záznamy:

(61)		Banka B	
Má dáti		Dal	
900 000	Hotovost	Bankovky	900 000
810 000	Úvěry	Bankovky	810 000

Rozvaha banky B by vypadala takto:

(62)	Banka B Rozvaha		
	Aktiva		Pasiva
Hotovost	90 000	Bankovky	900 000
Úvěry	810 000		
Aktiva celkem	900 000	Pasiva celkem	900 000

Proces tímto způsobem pokračuje a šíří se celým systémem. Předpokládáme-li rezervní poměr c pro bankovky rovný $0,1$ a $k = 0$, víme, že systém bude schopen z ničeho vytvořit:

$$[41] \quad \frac{d(1-c)}{c} = \frac{1\,000\,000(0,9)}{0,1} = 9\,000\,000$$

peněžních jednotek ve formě bankovek nekrytých původními penězi (zlatem nebo libovolným jiným druhem komoditních peněz).

Stejný výsledek bychom byli obdrželi v případě monopolní banky, která má důvěru a obchodní transakce všech lidí, při rezervním poměru c ve výši $0,1$ a k rovném 1 . V tomto případě by se úvěrová expanze x rovnala:

$$[42] \quad x = \frac{d(1-c)}{1+k(c-1)}$$

a když $k = 1$, x se rovná: $\frac{d(1-c)}{c}$ bankovek vytvořených *ex nihilo*.

Dejme tomu, že všechny banky vydávají bankovky zároveň a dostávají nové původní peněžní jednotky ve stejné míře. Potom bude jedna banka při nezměněných hotovostních rezervách schopna vytvořit bankovky v objemu rovnajícím se:

$$\frac{d(1-c)}{c}$$

To je stejný vzorec, jaký jsme použili pro deposita. Provedeny budou tyto záznamy:

(63)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Bankovky	1 000 000
9 000 000	Úvěry a jiná použití	Nekryté bankovky	9 000 000

Všechny účetní záznamy bychom také mohli znovu sestavit pro obecnější případ, kdy $k > 0$ (v našem předchozím příkladě bylo $k = 0,2$). Je-li $c = 0,1$, pak pro každý 1 000 000 p. j., který banka obdrží, bude moci z ničeho vytvořit nové bankovky v částce rovné:

$$[43] \quad \frac{d(1-c)}{1+k(c-1)}$$

To jest, banka bude mít schopnost vytvořit 1 097 560 p. j. ve formě nekrytých bankovek. Jeden po druhém bychom mohli pro bankovky okopírovat všechny výsledky, které jsme dostali pro bankovní deposita. To ukazuje, že mezi vydáváním nekrytých bankovek a ex nihilo expanzí bankovních úvěrů krytých vklady vytvořenými z ničeho není žádný ekonomický rozdíl. Jediná významná odlišnost je právní podstata, protože vydávání nekrytých bankovek podle univerzálních právních principů implikuje padělání a zločin podvodu, zatímco smlouva o peněžním bankovním depositu pouze zpronevěru.

Existují nicméně určité rozdíly ve způsobu provedení této operace. Bankovky nabývají podoby dluhopisů na doručitele a každá má určitou nominální hodnotu, což umožňuje, aby byly předávány od člověka k člověku, aniž by banka musela cokoli zaznamenávat do svých účetních knih (a ve výsledku klesá cena bankovních transakcí). Naproti tomu deposita nabízejí klientům výhodu možnosti napsat přesnou částku

na šek, aniž by museli předložit určitý počet bankovek dané hodnoty. Fakt, že bankéř musí sledovat provedené transakce a zaznamenat je ve svých knihách, ale představuje nevýhodu.

Přesto jsou tyto dvě operace, bez ohledu na tyto právní rozdíly a rozdíly ve formě, z ekonomického pohledu v zásadě identické a mají stejné účinky. Nicméně jak uvidíme později, v době, kdy byla poprvé rozvíjena teorie peněz, rozpoznávali teoretici pouze nemorálnost tvorby nekrytých bankovek a vážné škody, které způsobuje. Původně si neuvědomili ani nereagovali na fakt, že expanzivní tvorba úvěrů krytých vklady vytvořenými z ničeho má přesně stejné následky. To vysvětluje, proč Peelův zákon z 19. července 1844, základ všech moderních bankovních systémů, zakazoval vydávání nekrytých bankovek, ale uboze selhal v dosažení svých cílů peněžní stability a adekvátní ochrany majetkových práv občanů na poli bankovníctví. Jeho selhání zavinila neschopnost zákonodárců porozumět tomu, že bankovní vklady s částečnými rezervami mají přesně stejnou podstatu a ekonomické účinky jako nekryté bankovky. Ve výsledku zákon nepostavil mimo zákon bankovníctví s částečnými rezervami a umožnil, aby letitá praxe „emise“ nekrytých (sekundárních) vkladů pokračovala. Sekundární deposita ve skutečnosti předcházela fiduciární emisi bankovek, ale protože deposita se ukázala být mnohem komplexnější, pouze fiduciární emise bankovek byla (velmi opožděně) zakázána. Smlouva o peněžním bankovním depositu s částečnými rezervami je dnes stále legální, přestože má naprosto stejnou ekonomickou podstatu a přináší stejné škodlivé účinky jako vydávání nekrytých bankovek zakázané v roce 1844 Peelovým zákonem.⁴¹

---

⁴¹ Jak detailněji odhalí kapitola 8 (s. 589 a násl. a 609 a násl.), prvním teoretikem, jenž si uvědomil, že bankovní deposita jsou penězi a že bankovníctví s částečnými rezervami zvyšuje peněžní zásobu, byl španělský scholastik Luis de Molina, *Tratado sobre los cambios*, editor a předmluva Francisco Gómez Camacho (Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1991; první vydání bylo vydáno v Cuence v roce 1597). Viz zvláště *Disputace* 409, s. 145–156, zvl. s. 147. Luis de Molina nicméně nezpozoroval paralely mezi sekundárními vklady a nekrytými bankovkami, protože v jeho době banky ještě nezačaly zneužívat

možnost emise bankovek. Až v roce 1797 Henry Thornton poprvé zmínil ekvivalenci bankovek a deposit (viz jeho Odpověď z 30. března 1797 v „Evidence given before the Lords' Committee of Secrecy appointed to inquire into the courses which produced the Order of Council of the 27th February 1797“, přetisknuto v *An Inquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain*, F. A. Hayek, ed. (Fairfield, N. J.: Augustus M. Kelley, 1978), s. 303. Ke stejnému závěru došli o několik let později Walter Boyd, James Pennington a pensylvánský senátor Condy Ragueta, kteří věřili, že deposita i bankovky představují součást peněžní zásoby a že kterákoliv banka, která by okamžitě a na požádání nebyla schopna vyplatit hodnotu bankovek, které vydala, by měla přijít o svoji licenci, stejně jako kterákoliv banka, která by nebyla schopna okamžitě a v hotovosti splnit požadavky na vybrání vkladů [viz the „Report on Bank Charters“ Condy Ragueta, obsaženo v *Journal of the Senate, 1820–1921*, Pennsylvania Legislature, s. 252–268 a komentáře Murraye N. Rothbarda obsažené v jeho knize *The Panic of 1819: Reactions and Policies* (New York and London: Columbia University Press, 1962), s. 148]. Významné ovšem je, že sami teoretici bankovní školy byli prvními, kdo správně tvrdil, že je velmi paradoxní snažit se omezit emisi nekrytých bankovek a zároveň neprosazovat stejné opatření u vkladů vzhledem k tomu, že bankovky a vklady mají přesně stejnou ekonomickou podstatu. Viz například knihu Jamese Wilsona *Capital, Currency and Banking* (Londýn: *The Economist*, 1847), s. 282; viz také komentáře Very C. Smith v její knize, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, s. 89. Smith provádí nejbystřejší pozorování, když s odkazem na Wilsona a vážnou chybu měnové školy, která nebyla schopna rozpoznat ekonomické paralely mezi bankovkami a deposity, uvádí:

Důvod, který měnová škola obvykle uváděla pro toto rozlišení, byl, že bankovky zvyšovaly oběživo a deposita ne. Takový argument samozřejmě nebyl přijatelný pro Wilsona jako člena bankovní školy, která popírala, že vydávání bankovek může vzrůst do libovolného nežádoucího rozsahu, dokud je přísně zachována konvertibilita, a zároveň poukazovala na to, že údajný rozdíl mezi vklady a bankovkami není platný. V mnoha oblastech bylo ale stále popíráno, že vklady na požádanou jsou součástí oběživa, a pravděpodobně to nebylo žádným způsobem všeobecně uznáno až do doby MacLeoda. (s. 89)

Wilson měl plnou pravdu, když poukazoval na tento rozpor; vzhledem k ekonomické ekvivalenci bankovek a deposit jsou argumenty pro regulaci vydávání jedné nekryté podoby přímo aplikovatelné, *mutatis mutandis*, na druhou. Kromě toho je toto stejná nekonzistentnost projevená skoro o století později obránci iregulárního deposita

8

PROCES ÚVĚROVÉ RESTRIKCE

Jedním z hlavních problémů způsobených procesem úvěrové expanze a *ex nihilo* tvorby vkladů, a tedy bankovním depositem zahrnujícím částečné rezervy, je, že stejně jako tento proces nevyhnutelně rozpoutává síly, které *obracejí* dopad úvěrové expanze na reálnou ekonomiku, uvolňuje také síly, které vedou k paralelnímu procesu *úvěrového „přítvzování“* či *kontrakce*.

Ceteris paribus pomůže libovolná z následujících událostí odhalit, že takový proces byl uveden do pohybu: (a) pokles původních vkladů; (b) růst přání veřejnosti držet peněžní jednotky mimo bankovní systém (t. j. růst *f*); (c) růst „opatrnosti“ bank, který je vede k zvýšení jejich rezervního poměru *c*, aby byly schopny vyhovět většímu průměrnému počtu možných požadavků na výběr peněz; (d) náhlý nárůst splácení úvěrů, který není vyrovnán nárůstem objemu poskytnutých úvěrů a (e) růst počtu dlužníků neschopných splatit úvěr.

Za proé, je zjevné, že pokud je určitá částka původních deposit vybrána z banky (například 1 000 000 p. j. uložených v našich předchozích názorných ukázkách), zmizí v řetězové reakci všechny vytvořené úvěry a vklady popsané v předchozích příkladech, což povede k poklesu objemu úvěrů a vkladů. Předpokládáme-li, že $c = 0,1$ a $k = f = 0$, potom by se pokles objemu úvěrů a deposit rovnal 9 000 000 p. j., což znamená významný pokles peněžní zásoby – ta by spadla na jednu desítinu předchozí výše. Výsledkem je prudká deflace neboli pokles objemu peněz v oběhu vedoucí k poklesu cen statků a služeb, která v krátkém a středně dlouhém období dále zhoršuje recesi způsobenou na trhu procesy úvěrové expanze.

---

cenných papírů, při němž banka může depositum použít. Tento spor vznikl na počátku 20. století v otázce bankovních praktik v Barceloně a v té době bylo použití částečných rezerv u iregulárního deposita cenných papírů zpochybněno a ostře odsouzeno. Jak obránci tohoto typu kontraktu v oné době správně namítali, námitky vznášené proti této praxi by měly být rovněž aplikovány na peněžní bankovní depositum s částečnými rezervami (viz související poznatky v kapitole 3).

Za druhé, přání veřejnosti ponechat více peněz mimo bankovní systém má stejné účinky. Zapříčiňuje růst f a pokles schopnosti bank provádět úvěrovou expanzi, což poté způsobuje recesi a měnové „přitvrzení“.

Za třetí, rozhodnutí bank být více „obežtelnými“ a zvýšit svůj rezervní poměr rovněž vede ke kontrakci.

Za čtvrté, splácení úvěrů má stejné deflační účinky (když není poskytnuto dost nových úvěrů, aby alespoň vyrovnaly ty splacené). Prozkoumejme tuto možnost detailněji. Začneme tím, že si představíme banku s $c = 0,1$, $k = 0$ a $f = 0$, jejíž dlužníci splatí svoje půjčky. Účetní záznamy a rozvaha sestavené při poskytnutí úvěrů jsou tyto:

(64)		Banka A	
Má dáti		Dal	
1 000 000	Hotovost	Vklady na požádanou	1 000 000
900 000	Úvěry	Vklady na požádanou	900 000
900 000	Vklady na požádanou	Hotovost	900 000

(65)		Banka A Rozvaha $c = 0,1$, $k = 0$ a $f = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	100 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Úvěry	900 000		
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

V předchozích příkladech jsme pozorovali vytváření nových úvěrů a vkladů bankovním systémem ve výši 9 000 000 p. j. V tomto případě, když dlužníci splatí úvěry, jsou zrušeny poslední dva účetní záznamy, a to následovně:

(66)	Banka A		
	Má dáti	Dal	
900 000	Hotovost	Vklady na požádanou	900 000
900 000	Vklady na požádanou	Úvěry	900 000

Rozvaha banky A nyní vypadá takto:

(67)	Banka A		
	Rozvaha		
	$c = 0,1, k = 0$ a $f = 0$		
	Aktiva	Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Ekonomicky řečeno to znamená, že z pohledu jednotlivé banky došlo k poklesu peněžní zásoby o 900 000 p. j. Peněžní zásoba se snížila z 1 900 000 p. j. v okamžiku, kdy byly poskytnuty úvěry (1 000 000 na vkladech a 900 000 v penězích předaných vypůjčovatelům) na 1 000 000 p. j., což jsou jediné peníze, které zbudou, jakmile jsou půjčky splaceny. Z pohledu izolované banky se tedy peněžní zásoba zjevně zmenšila.

Vzhledem k tomu, že všechny banky expandují úvěry a dostávají původní vklady zároveň, už víme, že každá banka je schopna udržovat svoje hotovostní rezervy konstantní

a poskytnout úvěry ve výši několikanásobku rezerv. Rozvaha libovolné banky, například banky A, by tedy vypadala takto:

(68)

Banka A
Rozvaha
 $c = 0,1, k = 0$ a $f = 0$

Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou	10 000 000
Úvěry	9 000 000		
Aktiva celkem	10 000 000	Pasiva celkem	10 000 000

V případě, že všichni dlužníci banky splatí svoje úvěry pomocí šeků, bude rozvaha banky vypadat takto:

(69)

Banka A
Rozvaha
 $c = 0,1, k = 0$ a $f = 0$

Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady na požádanou	1 000 000
Aktiva celkem	1 000 000	Pasiva celkem	1 000 000

Tato rozvaha jasně odráží snížení peněžní zásoby o 9 000 000 p. j. neboli úvěrovou restrikcí. Stejný pokles by byl výsledkem současného splacení úvěrů v izolovaných bankách, jako v záznamech (66) a (67), procesem identickým s opakem procesu zobrazeného v tabulce IV-2.

Za páté, pokud úvěry ztratí svoji hodnotu kvůli selhání ekonomické aktivity, ve které byly zapojeny, příslušná banka tento fakt musí zaznamenat jako ztrátu, jak je ukázáno zde:

(70)		Banka A	
Má dáti		Dal	
Ztráty způsobené neplatiči (náklady)	9 000 000	Úvěry	9 000 000

Rozvaha banky by potom vypadala takto:

(71)		Banka A	
		Rozvaha	
		$c = 0,1, k = 0$ a $f = 0$	
Aktiva		Pasiva	
Hotovost	1 000 000	Vklady	10 000 000
Roční ztráta	9 000 000		
Aktiva celkem	10 000 000	Pasiva celkem	10 000 000

Srovnáme-li tuto rozvahu s číslem (69), vidíme, že banka drží v obou případech stejnou částku hotovostních rezerv, ale přesto je tu velmi důležitý rozdíl: v rozvaze (71) sloupec pasiv odráží 10 000 000 p. j. ve vkladech, oproti 1 000 000 p. j. v (69). Jinými slovy, *formálně vzato, banka zkrachovala*. Dokud jí ale vkladatelé důvěřují, nedojde k žádnému poklesu peněžní nabídky. Ve skutečnosti, protože nikdo nebude požadovat oněch 9 000 000 p. j. sekundárních vkladů, které bankéři vytvořili z ničeho, mohou tuto částku dokonce považovat za část svého ročního zisku, která jim vynahradí 9 000 000 p. j. ztracených kvůli platby neschopným dlužníkům. Rozvaha potom bude vypadat jako (69).⁴² S ohledem na problém deflace je ale tato situace zjevně ještě nebezpečnější než ta vzniklá splacením

⁴² Je zajímavé povšimnout si, jak si bankéři zapletení v krizích vždy stěžují, že pokud by jim někdo (stát nebo centrální banka) jen trochu pomohl obnovit důvěru zákazníků, mohli by dále bez problémů fungovat a rychle obnovit svoji „platební schopnost“.

úvěru: než k této situaci dospějí, banky výrazně omezí nové úvěry (budou mnohem pečlivější v podmínkách jejich poskytnutí), čímž urychlí deflační proces; a pokud se opatření, která přijmou, ukážou nedostatečnými k prevenci nedobytných úvěrů a rizika krachu, budou jen krůček od ztráty důvěry svých vkladatelů, kteří je mohou přinutit pozastavit platby a vyhlásit bankrot. V takovém případě bude vybrána i původně uložená hotovost 1 000 000 p. j., což ohrozí existenci celého bankovního systému.

Ke kontrakci, či deflaci, kterou popisujeme, za obvyklých podmínek nedojde, protože když zákazník jedné banky vrátí vypůjčené peníze, částka je kompenzována jinou půjčkou poskytnutou jinou bankou; ve skutečnosti se i stejná banka vždy pokusí nahradit splacený úvěr novým. Kromě toho může za normálních okolností banka považovat platební resty za pouhý další provozní náklad. Klíčový problém úvěrové restrikce (jak prozkoumáme v následujících kapitolách) je ten, že samotný proces úvěrové expanze založený na částečných rezervách nevyhnutelně vyvolává poskytování půjček nepodpořených dobrovolnými úsporami. Výsledkem je proces mezikasové diskoordinace, jenž má kořeny v pokroucených informacích, které bankovní systém předává podnikatelům, kteří dostávají půjčky vytvořené systémem *ex nihilo*. Podnikatelé pak překotně zahajují investiční projekty, jako by reálné úspory ve společnosti skutečně byly vzrostly, i když se nic takového ve skutečnosti nestalo. Výsledkem je umělá ekonomická expanze či „boom“, která skrze proces (jenž později prostudujeme detailně) nevyhnutelně vyvolá přízpusobení v podobě krize a ekonomické recese. Tím jsme shrnuli negativní účinky finančních praktik úvěrové expanze prováděné vydáváním fiduciárním prostředků (deposit) na reálnou ekonomiku.

Krize a ekonomická recese odhalí, že velmi významný počet investičních projektů financovaných z nových úvěrů vytvořených bankami *není ziskový*, protože neodpovídají skutečným přáním spotřebitelů. Mnoho investičních procesů proto selže, což má nakonec hluboké účinky na bankovní systém. Důkazem škodlivých následků je i *masové splácení úvěrů* mnoha

demoralizovanými podnikateli, kteří sčítají svoje ztráty a likvidují špatné investiční projekty (a vyvolávají tak deflaci a úvěrovou restrikcí); dalším důkazem je alarmující a neobvyklý rozmach problémů se splacením úvěrů (což negativně ovlivňuje platební schopnost bank). Stejně jako byla peněžní zásoba nafouknuta podle bankovního multiplikátoru, spustí nakonec umělá ekonomická expanze živěná tvorbou úvěrů *ex nihilo* endogenní recesi, která formou širokého splacení úvěrů a (současného) nárůstu platebních problémů peněžní zásobu podstatně sníží. *Bankovnictví s částečnými rezervami tedy vytváří extrémně pružnou peněžní nabídku, která se snadno „natáhne“, ale stejně snadno se poté musí smrštít, s příslušnými účinky na ekonomickou aktivitu, která je opakovaně sužována po sobě jdoucími etapami boomu a recese. „Maniodepresivní“ ekonomická aktivita, se všemi svými vysokými a bolestivými náklady pro společnost, je nepochybně nejprudším a nejškodlivějším účinkem současného bankovního systému (založeného na částečných rezervách porušujících univerzální právní principy) na společnost.*

Krátce řečeno, ekonomické potíže zákazníků banky, které jsou jedním z nevyhnutelných důsledků veškeré úvěrové expanze, učiní mnoho úvěrů nedobytnými, a ještě více tak urychlí proces úvěrové kontrakce (opak expanze). Ve skutečnosti může banka v důsledku toho úplně zkrachovat, jako v našem účetním příkladě. V tomto případě bankovky a vklady, které vydala (a které jsou ekonomicky ekvivalentní, jak víme), *ztratí všechnu hodnotu*, což dále zhorší peněžní kontrakci (místo poklesu peněžní zásoby o 9 000 000 p. j. způsobeného splacením úvěru by v našem příkladě peněžní zásoba klesla o 10 000 000 p. j.; to jest včetně 1 000 000 p. j. primárních vkladů v bance). Kromě toho problémy se solvencí jedné banky stačí k zasetí paniky s tragickými ekonomickými a finančními následky mezi zákazníky všech ostatních bank, což vede k tomu, že jedna po druhé zmrazí platby.

Musíme navíc poukázat na to, že i pokud veřejnost nadále bankám věří (přes jejich insolvenční) a i pokud centrální banka vytvořená *ad hoc* pro takové situace poskytne všechnu likviditu nutnou k ujištění vkladatelů, že jejich vklady jsou plně

chráněny, neschopnost bank znovu nabýt půjčené peníze zahájí proces úvěrové restriktce, který samovolně začne, když jsou úvěry splaceny a nemohou být stejně rychle nahrazeny jinými. Tento jev je typický pro období recese. Když zákazníci nesplácí úvěry, banky začnou být opatrnější při poskytování nových. Přirozená liknavost demoralizované veřejnosti žádat o úvěry je tak posílena větší opatrností a přísností bank při jejich poskytování. Navíc, jak bankéři vidí, že v důsledku nedobytných úvěrů jejich ziskovost klesá spolu s hodnotou jejich aktiv, pokusí se být opatrnější a za jinak stejných podmínek zvýšit objem hotovosti zvýšením rezervního poměru, což bude mít ještě větší efekt na úvěrovou restriktci. Konečně krachy podnikatelských projektů a frustrace vzniklá z neschopnosti dostát závazkům z úvěrů ještě více přispěje k *demoralizaci* ekonomických aktérů a jejich odhodlání vyhnout se novým investičním projektům financovaným z bankovních úvěrů. Ve skutečnosti si mnoho podnikatelů nakonec uvědomí, že se nechali unést neoprávněným optimismem fází expanze, *do značné míry kvůli příliš štědrým podmínkám úvěrů, které bankéři zpočátku nabízeli*, a své chyby v úsudku správně přisoudí těmto volným podmínkám.⁴³ Ve výsledku se rozhodnou už se takových chyb nedopustit. (Jestli je jejich pokus o nápravu úspěšný a jestli si v budoucnu obchodníci zapamatují nepříjemné zkušenosti z doby recese, to je jiná otázka, se kterou se setkáme později.)

Abychom vše shrnuli: viděli jsme, že systém bankovníctví s částečnými rezervami může „utáhnout“ a drasticky snížit

⁴³ Viz také kapitolu 5, část 4. Vážné škody, které bankéři způsobují zákazníkům, jež přesvědčují, aby se „těšili“ z nových úvěrů a vstupovali do projektů vyžadujících bankovní financování, by teoreticky mohly být použity jako důkaz v právních případech, ve kterých by banky byly žalovány o odškodnění za škodu, kterou takto způsobují vypůjčovatelům. Pokud dosud před soudy nebyly předneseny žádné takové žaloby, je to proto, že ekonomická teorie nebyla dostatečně pokročilá, aby jasně označila příčinu a podstatu škody. Dnešní vývoj teorie nicméně umožňuje použít teorii u soudu. Obdobným příkladem je použití průlomových objevů v biologii, které usnadňují soudní určení otcovství i v případech, kde to bylo ještě před několika málo lety nemožné.

peněžní nabídku stejně snadno, jako nafukuje úvěry a peněžní nabídku zvyšuje. Jinými slovy, systém vytváří elastickou a extrémně křehkou zásobu peněz, jež podléhá velkým výkyvům, které je těžké, ne-li nemožné, zmírnit či zastavit. Tento měnový a bankovní systém kontrastuje s nepružnými systémy (například s takovým, který kombinuje klasický zlatý standard se stoprocentním rezervním poměrem), jež neumožňují nadměrnou expanzi peněžní nabídky (celosvětová produkce zlata v posledních staletích rostla tempem jednoho až dvou procent ročně). Kromě toho tyto systémy nabízejí tuto výhodu: vzhledem k tomu, že jsou nepružné (zlato je nezničitelné a během historie svět nashromáždil jeho velmi neelastickou zásobu), nedovolují náhlý pokles, ani (logicky) jakékoliv úvěrové nebo měnové kontrakce, které mají vysilující účinky na ekonomiku, na rozdíl od současné situace, za níž je zodpovědný existující bankovní systém.⁴⁴

---

⁴⁴ V poslední kapitole posoudíme komparativní výhody klasického zlatého standardu založeného na bankovním systému podléhajícím právním principům; to jest s požadavkem na stoprocentní rezervy.